

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: A mester

Author: Miklós Surányi

Release date: November 9, 2006 [eBook #19744]
Most recently updated: January 27, 2007

Language: Hungarian

Credits: Produced by Tamás Róth and the Online Distributed Proofreading Team. With special thanks to the library of Pécs, especially to the director, József Kereszturi for the help in selecting and borrowing the books.

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK A MESTER ***

SURÁNYI MIKLÓS

A MESTER

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA BUDAPEST

A MESTER

REGÉNY

IRTA

SURÁNYI MIKLÓS

BUDAPEST SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

Fenntartunk minden jogot, a fordítását is.

Copyright by Singer & Wolfner, Budapest 1921.

Budapesti Hirlap nyomdája

I.

Magassága 192 centiméter, vállainak szélessége, mint a bibliai Sámsoné, heraklesi ökleinek egy csapásával le tudta volna teríteni a nemeai oroszlánt, combja egy gladiátor erejét, feje egy óriási gyermek jámborságát, szíve egy imádkozó, bűnbánó, úrvacsorázó falusi asszonyság puhaságát, szeme egy szerelmes kislány naiv ábrándozását juttatta eszedbe, ha valaha találkoztál Dömötör Jánossal, a szobrászsal, az aranyérem és a párisi Grand Prix tulajdonosával, a negyvenhét éves, őszbecsavarodott, orgonahangu és mosolygó bajuszú vén polgárral, aki a Zuglói-út egy fejedelmi pompával, klasszikus izléssel és áhítatos stilustisztelettel megkomponált villájában lakott, magafaragta kariatidok által tartott fedél alatt, amelynek timpanonján az volt olvasható: Sors bona, nihil aliud.

Dömötör János a hivatalos művészet államilag hitelesített ranglétráján a legfelső helyet foglalta el, már két év óta méltóságos úr, főrend, a mesteriskola igazgatója, ámbár a bürokratikus adminisztrációt nem vállalta, mert gyűlölte az irka-firkát és hijjával volt a tekintélynek nemcsak a növendékek, de még a tanárok körében is. Mérvadó helyeken egyáltalán nem sokra tartották,

éppen a hivatalos világ, az udvar, a kormány és az arisztokrácia részéről mutatkozó elismerés és az anyagi sikerek miatt. Nem tudjuk, így volt-e ez Leonardo da Vincivel, aki a Sforzák, Michelangeloval, aki Gyula pápa, Rubenssel, aki Vincenzc Gonzaga, Dürerrel, aki Miksa császár, Bernardo Rosselinoval, aki Aeneas Sylvius hivatalos művésze volt, de tény, hogy manapság a szerkesztőségek és a kritikusi törzsasztalok nem jó szemmel nézik, akit a nagyok már befogadtak kegyeikbe.

Ezt Dömötör is tudta, azért mindig pirulva, bocsánatkérő arccal, hebegőn és zavartan jelent meg tanítványai és ifjú művésztársai között; ilyenkor mindig úgy érezte, hogy nagy és neki felfoghatatlan szellemi óriások között lábatlankodik. Cifra elméleteiket nem értette és groteszk vázlataikat ijedten csodálta. A saját fogyatékos akadémiai képzettsége félénkké és alázatossá tette; mégis akadémikusnak csúfolták, ami valójában mindig egy csepp büszkeséget ébresztett benne, mert azt gondolta, hogy így némi tudományosság hírébe keveredik. Önmagának azonban bevallotta, hogy Michiels, Semper, Riegl, MaierGraefe, Hildebrand és Rodin könyveinek majd minden lapján érthetetlen és homályos sorokra bukkan, amelyeken hiába töri kemény sörtével borított domború koponyáját. Ellenben egy aktot megmintázni úgy, hogy abban a csontvázra az izomzat, az izomzatra a zsiradékpárna és a rostokra, a húsrá, a véredényekre az epidermis úgy fekdjék rá, mint az eleven ember testére: ehhez senkisémet értett jobban, mint Dömötör, a hivatalos művész, az akadémikus.

Nem csoda, hogy szerény és szűkszavú ember lett így Dömötör, aki négyszer-ötször megnyalta piros és húsos szájaszélét, míg egy szót kiejtett előkelő barátai, ragyogóan szellemes kollégái, finoman csiszolt elméjű és sensitiv modelljei: a mágnásaszszonyok és dekadens nagyvilági hölgyek előtt, akik mintázás közben művészettörténeti és esztétikai műveltségük szédítő magasságába ragadták a hüledező mestert. Minthogy tehát szóval nem győzte, kénytelen volt szüntelenül dolgozni. Öntötte a portrékat, aktokat, heroikus csoportozatokat, emlékműveket és reliefeket. Közben pedig jókedvűen füttyörészett, örökkön égő szivarját rágta hatalmas és vakító fogsorával. Vésője alatt szikrázott a márvány—mert legkedvesebb műveit maga szerette kifaragni—óriás, bütykös, csontos öklével nyomkodta, döngette, pofozta, simogatta, cirógatta a vasrácsra vakolt agyagmintát, mint egy boxoló gladiátor. Ilyenkor kigyúlt alacsony, de boltozatos homloka, apró szemei allelujáztak a munka boldogságában, rövid sűrű sörtehaja csapzott az izzadságtól, szája mosolyra húzódott, arca kipirult s izgatottan nyalogatta ajkát, amelyre vastagon rárakódott a gipsz füstölögve porló málladéka. Egy birkózó antik hérosz volt ilyenkor, aki az anyaggal vív diadalmas csatát: ujjainak ösztönös mozdulataival, temperamentumának isteni sugallatából, egyéniségének szent együgyűségével alkot. Ilyenkor nagy, szürke, bozótos feje, széles orra, vaskos állkapcsa, kurta nyaka, óriás vállalai, izmokkal párnázott domboru háta és oszlopos lábai egy ősember monumentális sziluettjében jelentkeztek. Ilyenkor némely impresszionista dáma egyenesen a karjaiba omlott volna, ha Dömötör János nem a legszemérmesebb és a leggyávább öreg gyermek, aki valaha mintázófát, vésőt és kalapácsot forgatott a kezében.

Dömötör János sohasem nyult kézzel a modelljéhez, amióta megházasodott. Feleségét, Van Roosen Herta bárónőt, a gazdag, szép és negyvenkét esztendeje ellenére leányos finomságu szőke kis teremtest oly vallásos áhitattal imádta, hogy más asszonyszemélyre csak nem nélküli és elvont szobrász-szemmel tudott rátekinteni.

Pedig most már a feleségét is csak hetenként kétszer-háromszor látta bizalmas családi kettesben, ha ugyan bizalmasságnak és családiasságnak szabad nevezni a reggeli vagy ebéd alatt eltöltött merev és szertartásos félórát, amit neki ez a majdnem virággá, vagy középkori szonetté finomodott, idegbeteg és rajongó kis hiszterika engedélyezett. Eleinte természetesen nem volt ez így. Öt éve annak. Van Roosen bárónő akkor már elvált asszony volt. Münchenben látta meg a szobrász egy akcsoportját: Páris elrabolja Helénát. Meghallotta, hogy Párist a művész saját magáról mintázta tükörből.

—Én leszek a Helénája—kiáltott fel ideges gyönyörtől borzongva a bárónő és földhöz vágva a Fleurs du Mal-t, úgy találta, hogy mindennél szebb dolog a ragyogó és erős egészség és hogy a saját aktija nem sokkal marad mögötte a homérosi Helénának.

Dömötör mukkanni sem tudott, amikor értesült az asszony szándékáról. Nem talált szavakat a védekezésre, csak hajlongott, bólogatott és a szájaszélét nyalogatta. Így házassodott meg zavarában Dömötör s arról sem ő, sem a bárónő nem tehet, hogy e hangulat néhány hónap alatt Heléna impresszionista lelkében elviharzott. Mégis, valahányszor rágondolt az első hónapok mithologiai szépségeire, elégtelen és önmagát irigyelve suttogetta nedves ajkai között:

—Megérte az a néhány hónap az utána következő esztendőket is.

Ezekről az esztendőkről nemcsak beszélni, de gondolkodni sem szeretett János. Egyetlen nagy, természetes és szinte baromi lemondással intézte el a boldogtalanságát: ki tehet róla, hogy én szeretem őt és ő nem szeret már engem? Sors bona, nihil aliud,—ismételgette magában ezt a fatalista mondást, amellyel lelkének minden háborgását elsímította.

Különben is egyszerű és egészséges lelkű ember volt Dömötör, aki jobb szeretett munka után a műterem sötétjében, vagy erdei séta alatt pipázva elmélázni, fuvolázni, harmonikázni, sárkányokon, mesebeli alakokon, óriás embereken, tengeri kalandokon, soha nem látott groteszk állat-figurákon eltűnődni, mint szoknya után futkározni. Szerette a gyenge, csipős, szénsavval élénkített homoki bort és a sárga, könnyű sört, amiből szervezete rengeteget tudott megemészteni anélkül, hogy kedélyét túlzottan felizgatta volna. Nála a mámor abban jelentkezett, hogy kedve támadt nagy birkózásokat rendezni, ha találna magához való rendíthetetlen atlétákat. Szeretett volna oly szépen dalolni, füttyülni, hegedülni, hogy a kövek is

meginduljanak és a szobrok táncra perdüljenek örömben. Szeretett volna katona lenni és csatában verekedni, nagy veszedelmekben emberek életét megmenteni, hajókat partra vontatni, bikákat megfékezni, malomkövekkel dobálózni, cirkuszban láncot tépni, tüzes paripán nyargalászni, bebarangolni a világot, sárkányok barlangjába leereszkedni és fenevadaktól a földet megtisztítani, Ha mást nem, legalább kőből szeretne volna mindezeket kifarangni és ilyenkor halálosan unta a művészi rangjával járó kötelezettségeket. És unta az asszonyokat, akik néha hizelegtek neki, máskor kigúnyolták; a művészeket, akik megleckéztették tudatlansága és szent igénytelensége miatt; házát, butorait és gazdagságát, amelyet a felesége csapongó fantáziája bujává, terhessé és kényelmetlenné tett a számára; a hivatalos világ nagyképűségét, az iskola szárazságát, a nagy urak leereszkedését és a cselédség arcátlanságát. Unta, gyűlölte, elátkozta az emberek hódolatát, kíváncsiskodását és bizalmaskodását és összeborzongott, amikor tárlaton, utcán, szalonokban, még a templomban is utána suttogták ezt a szót:

—A mester!

Ilyenkor megszökött és néhány órára visszaállította eredeti énjét magához való primitív környezetbe. Elszaladt a Köztemető tájékára, egy öreg, csendes csapszékbe, amely közel lévén a sirkőgyárhoz, mindig tele volt iddógáló kőfaragó-legényekkel. Odamenekült Dömötör s már útközben felcsillant a szeme arra a gondolatra, hogy ejnye a mindenségit, ha jó szerencséje és keze ügyessége cserben nem hagyja, ma délután háromszor egymásután kilenc babát üt le a kuglizóban.

Meg kell ezek után őszintén vallanunk, hogy az ő lelke nem volt nagy szenzációkra, tragikus szenvedésekre, vagy az önelemzés mártíromságára való. A saját egészségének örök forrásából táplálkozva, vágyai messze mögötte maradtak a lehetőségeknek. Ne szépsítsük a dolgot, parasztember volt Dömötör, egyszerű, de zseniális paraszt, akinek egész ideglete leegyszerűsödött a szép formák és a megrögzített emberi mozdulatok másolásához. Ha nem lett volna művész, akkor lovakhoz, ökrökhöz, buzához és kukoricához tapad minden csápja a benne viruló természetes ösztönöknek. Ezt pedig a földből, levegőből, erdőből, patakból és az édes szüleinek piros paraszt véredényeiből szívta magába csecsemő gyermek és suhanc legényke korában.

II.

Erdélyben, Gyergyószentmiklóson született s már gyermekkorában csodájára jártak a falubeliek. —Olyan ökle van, mint egy medvebocsnak—mondták rá az öregasszonyok, akik tullozzák ugyan a dolgokat, de nem szépítik az igazságot. Vaskos, formátlan és kissé együgyű arc kifejezésű legényke lett Jancsiból, aki tíz esztendőskorában már a kovács mellett fújta a tüzet s irgalmatlanul szorította markával a lovak bokáit, amikor rátették a vasat. A legnehezebb kalapáccsal úgy csapkodta az üllőt, hogy az egész kovácsműhely rengett,—az ifju Vulcanos dolgozhatott ily heroikus jókedvvel, amikor a Kentaurokat patkolta az Olympos völgyeiben. János azonban mégsem maradt kovács, pedig bizonyos, hogy e téren is jelentékeny hírnévre tesz vala szert óriási ereje és kezének ritka ügyessége miatt. A gigantikus testben ugyanis finom és álmodozó gyermeklélek pihegett. Nem félt a legvadabb ménektől és megbirkózott a legsúlyosabb pörölyökkel is; de nem mert szemükbe nézni a hetyke és kacér kis parasztlányoknak és könnyekig elérzékenyedett egy históriás ének hallatára. Órákig elbámészkodott a vásárosbódeák olajnyomatain és porcellánfiguráin; úgy szerette a virágokat, mint egy szerelmes hajadon; képeskönyv, mézeskalács-szentek, faragott botok, festett cserépedények, figurás tajtékpipák leirhatatlan lelkesedésre hangolták és megrikatta az orgonaszó a templomban. Gyakran elbujt a kovács szérüskertjében és agyagból, fából, kenyérből, ablakos tótok gittjéből alakzatot formált a maga multságára. Végre is otthagyta a mesterségét és a gyergyói agyagipari iskolába kéredzkedett. Apja is ezermester, fafaragó, rejtélyes elméjű székely; anyja finom ételek készítője, álomfejtő, mesemondó, előimádkozó, ezerjőfüves asszony: nem csoda, ha a gyermeknek inkább kedve telt cifra tálak, korsók, cserépedények, agyagvázák készítésében, mint lovak patkolásában. Az iskola igazgatója már a második esztendőben felvitte Pestre. Csodagyermek gyanánt mutogatták. Csak úgy fejből, percek alatt a legcsodálatosabb figurákat gyúrta ki az agyagból.

Itt mód felett megtetszett neki a Kerepesi-temető tájékán letelepedett sírkőfaragók élete. Otthagyta az iskolát, hátat fordított a csodagyermek minden dicsőségének és kőfaragólegénynek állott be Piacella Virgil mester műhelyébe. Itt ismerte meg az anyag sokféle fajtáját, a márvány, a homokkő, a gránit legbensőbb titkait, szín, keménység, finomság, erő, optikai és hangulati hatások tekintetében. Rájött, hogy másfajta kő kell egy ifjú szűz és egy görnyedő munkás, vagy egy marcona katona figurájához. Mindent meglátott, megérezte, kitapasztalt, ami a mesterséghez szükséges. Mert éjjel-nappal dolgozott. Közben meghallotta, hogy a kőfaragást Olaszországban sokkal jobban értik, mint akárhol a világon. Elkészült Olaszországba. Végigbarangolta a lombárdiai temetőket s leszállt a márványbányákba, hogy a maga két hatalmas karjával fejtsen a követ.

—A kőnek is van lelke, jelleme és szerelme, öröme, fájdalma és szeszélye—mondogatta szószerint értelmezve a saját szavait.—Én ismerem a követ, a mindenségit,—tette hozzá önérzéletesen s erre volt legbüszkébb egész életében.

Legjobban szeretett volna mindvégig kőfaragó maradni és keze alól, mintá nélkül, a maga esze-szíve, lobogó fantáziája után egyre-másra nőttek volna ki a Madonnák, Piéták, búsuló szentek,

fáklyás angyalkák és pihenő oroszlánok.

—De így mégsem mehet tovább, kár az ily tehetségnek elkallódnia—erőlködtek barátai, csodálói és protektorai és a legényt elvitték Bécsbe, hogy megtanítsák az alkotás titkaira.

Ekkor már a harminc felé járt az óriás testű, csecsemőlelkű és áhítatos szívű öreg kőfaragólegény.

Bécs. Itt úgy járt a székelly parasztfiú, mintha egy Luther korabeli német szerzetes, egy 1550 előtti angol kurta nemes, vagy Rabelaisnek kortársa, egy faragatlan francia katona becseppent volna a Mediciek udvarába. Amaz holtra rémült Accolti Bernát és Fregora Constanza asszony, Macchiavelli és Aretino körmönfont, szellemes és finom élcelődéseitől, a tonus emelkedettségétől, az evés, tánc és zenélés eleganciájától, a társasági illemszabályoktól és a csiszolt erkölcsök számtalan tilalomfájától; Dömötör János pedig, aki ösztöndíjai, sikerei, bőven hulló honoráriumai révén a Hellmer-iskola legjobb társaságába keveredett, színházba és éjjeli mulatóhelyekre, a Práterbe és bádeni kirándulásokra vetődött, szép kétszobás lakásban lakott, reggelijét tükrös-márványos, freskós, bronzportálás kávéházban költötte el,—szívdobogva, ijedt lélekkel ténfergett az új környezet kényelmetlen és kimért szokásai között.

Ahogy végighallgatta kollégáinak könnyed és tartalmas csevegését, a tanárok mély járatú fejtegetéseit, összeszorult a szíve a maga faragatlansága és tudatlansága miatt. Beismerte, hogy a szállodák és éttermek pincérei, a tánctermekek kis táncosnői, a virágáros lányok és az olcsó modellek magasan felette állanak az ő gyergyószentmiklósi modorának. A magyaron kívül egyetlen nyelvet sem értett, kivéve husz-huszonöt útszéli és kocsmai olasz és német kifejezést. Magyar lapokat olvasgatott, de mindig elakadt a lélekzete, ahogy az újságok hasábjairól egy szédületesen komplikált és finoman elrendezett társadalmi, politikai és tudományos világ meredt feléje. Alig lehet elképzelni, mily megdöbbenés fogta el, amikor megtudta, hogy az állami életnek minő bonyolult a gépezete, mily sok statisztikai, gazdasági és történelmi ismeretre van szükség, hogy valaki a legkisebb kérdéshez hozzászóljon. Nem csoda, ha azt hitte, hogy az újságok minden sorát európai lángelme, egyetemi tanár, akadémikus, vagy polihisztor öreg bölcsész írja. Az újságokból jött rá, hogy neki sejtelve sincs a börzéről, a hitelügyi, ipari, kereskedelmi berendezkedések elemeiről, hogy sohasem hallott semmit a közlekedési eszközök technikájáról, legkisebb ismeretei sincsenek az orvosi, lélektani és fizikai tudományok területén, nem érti a szakkifejezéseket és latin idézeteket, nem jártas a színház, táncművészet, divat, társasági szokások titkaiban és hírért sem hallotta az archeológia, stilusismeret, bútorok, ékszerek, ruhák, toiletté-eszközök tudományának, amiről pedig még a modell-lányok is úgy beszéltek, mintha édesanyjuk tejével szívták volna magukba annak ismeretét. A perzsaszőnyeget nem tudta megkülönböztetni a német gyárak teppichjeitől, az irodalmat a modern színművektől, Ruskint a praerafaelita művészettől, az urat a milliomostól, a szocialistavezéreket a szocializmustól, a riportereket a notorius hazudozóktól, a kritikusokat a nagyképű csizmadia legényektől és a secesszionistákat a széllal bélelt lakásberendezési ügynököktől. Sajnos, Dömötör János csaknem harminc éves volt már s még nem ivott Cliquot-t, nem látott orosz balletot, nem volt spiritiszta szeánszon, nem ült automobilon és nem lévén uriasszony szeretője, nem szagolt még levendula-illatot párisi csipkefehérneműn.

Dömötör látta, hogy az ő fantáziáján kívül van egy széles és ragyogó világ, amelynek csak a kerítésén pillanthat be néha, de magáévá nem teheti sohasem. Ez nem bántotta túlságosan, de félszeggé tette és zárkózottá. A nagy stílust nem szerette és nem kívánta, de a maga kicsinyes kedvteléseit, polgári szokásait és naivitásait restelni kezdte. Fogta a könyveket s kiteregette maga előtt, hogy felhabzsolja tartalmukat; csak gyötrelmet és még nagyobb féltékenységet merített azokból. Nekifeküdt hát a munkának, hogy annak boldogságával és dicsőségével ellensúlyozza társadalmi fellépésének és tudatlanságának goromba fogyatkozásait. A könyvekből csak szavakat olvasott, de a munka derekasán haladt előre és két esztendő múlva kijelentették róla, hogy a legnagyobb szobrászok géniusza vajudik a műveiben.

Egyebekben boldoggá tette, hogy csak tisztelői, csodálói és barátai vannak s egyszerű paraszti modora nem árt a nimbuszának és szavai helyett aktjait és kompozícióit mérlegelik. Mindenki szerette s ennek ő tiszta szívből örvendezni tudott, nem gondolván arra, hogy a talentumokat mindenki támogatja addig, amíg felülről kezelhetik és hátára kapaszkodva, vele szemben a protektort játszhatják.

És eközben eljött az asszony is. Nórának hívták, rajongó, hibátlanul szép, ragyogó fekete szemű, de tehetségtelen kis szobrászleány volt, aki egyenesen felkínálta neki az első szerelem égi ajándokát. Róla mintázta európai híré alkotását, Nausikaat, amint Odysseus előtt a tenger partján megjelenik. Ekkor fogamzott meg elméjében, hogy domborműben illusztrálja majd e homerosi kalandor naiv hőstetteit, amelyek az ő gyermekded kedélyét mindennél jobban érdekelték.

A szobrásznövendék Nóráról mintázta első remekművét, de többé sohasem merte modellnek használni szerelmét. Oly magasra emelte őt áhítatos rajongásában, hogy elrémült attól a gondolattól: a világ szájtató bámulásának kitenni az imádott test intim titkait. A férfi féltékenysége bizonyára nem egy remekműtől fosztotta meg az emberiséget, de Dömötör azt tartotta, hogy a művész minden dicsőségénél többet ér, hogy Nóra szépségének misztériuma egyedül csak az ő számára nyilatkozik meg. Mikor aztán Nóra kiszakadt a Hellmer-iskola kötelékéből, Dömötör szomorúan utrakelt, hogy Párisban, Rómában és a görög földön tanulmányozza az antik szobrászatot. Most, hogy már nem látta, hideg fejjel tudta rekonstruálni Nóra testének klasszikus szépségeit és belevitte azokat az antik istennők elgondolásába. Úgy érezte, hogy most, az elviharzott szenvedélyek után, tökéletesebben látja az élő remekművet is. Rájött, hogy a nagy művészethez szükséges a szerelem; de az is kell, hogy a szerelem már a

múlté legyen a remekművek születése alkalmával. Így van ez minden művésznél, kivéve talán a zenét. Ámbár ki tudja? Minden ember egy individuális kis világ és bolond az, aki az összes teremtményeket közös törvény alá akarja vonni az ő gőgös tudakosságában.

Az bizonyos, hogy Dömötör János hamar európai hírnév szobrász lett. Hazahívták Pestre, a kormány kinevezte professzornak, a király rendjelekkel tüntette ki, de a művész legjobban annak örült, hogy özvegy édesanyját felhozathatta Gyergyószentmiklósról és vasárnaponként, mint a müncheni Stuck, cilinderbe, fekete redingotba, lakkcipőbe gavallérosan kiöltözködve, megsétáltatta a fejkendő, feketeruhás, pápaszemes, szelíd öreg parasztszöveget a dunaparti korzón és a Stefánia-út lombjai alatt.

Öt évig tartott ez az idillikus élet, akkor a gyenge, beteges anyóka kivonult az antik istenek, középkori szentek, történelmi héroszok, államférfiak és mágnásasszonyok márványképmásai közül, ki a Kerepesi-temetőbe. A művész stilizált falusi feszületet állított a sírdombja fölé, olyant, aminő Gyergyószentmiklós határán, az út keresztezésénél állott, sovány, vérzőfejű, töviskoronázott, kecskeszakállas Krisztussal, amint lába alatt a názáreti Mária zokog a fájdalomtól. Máriában az édesanyja vonásait örökölte meg, gyermeki áhitattal úgy vélvén, hogy nincs méltóbb emberi lélek, aki az Úr lábánál helyet foglalhatna, mint az ő szerelmes szülője.

Ez volt az első szobra, amelyben az emberek, különösen kartársai és a kritikuskok, számos feltűnő és sajnálatos hibát fedeztek fel és gáncsolni sem átalították az alkotóját.

—A Mestertől bizony többet várt volna az ember. A Krisztus határozottan csúnya, Mária pedig unalmas.

III.

János tehát szédítő gyorsasággal haladt a siker meredek országútján felfelé, fel egészen a Van Roosen bárónő szerelméig, a zuglói villáig,—a fejedelmi vagyon, a dicsőség és a kortársak ébredő irigységének, az ifjú és improduktív esztéták lekicsinylésének zenitje felé, Dömötör maga is megdöbbsent, néha a saját nagyságától és homályosan érezte, hogy a talentum, mihelyt ledobja hátáról a rákapaszzkodott protektorokat, kezd ellenszenvenné válni és kihívja maga ellen a gyűlöletet. Pedig mindent elkövetett, hogy elkerülje a feltűnést és rendes ember legyen, ahogy azt a nagy Ruskin előírja. Belátta, hogy legokosabb, ha az ember jegyzőkönyvet tart magának és minden reggel beírja a naplójába: hányadika van és esik-e az eső; simára fésüli az erkölceit; előbb a mellényét húzza fel és csak aztán a kabátját; naponta néhány juhbőrbe kötött könyvet vásárol és szivarját nem az égő végével fogja a szájába; csinos ruhát hord és kifújja az orrát, ha náthás.

Mindezeknél fogva egymást érték a nyakába zúduló kitüntetések és egy este a szépművészetek minisztere magához hívatta és közölte vele, hogy megkapta a szükséges szavazatokat az akadémiai tagsághoz.

Dömötör, aki egyszerű lelkű férfiú volt, a gáncsot fájó szívvel, az elismerést ujjongó örömmel szokta elfogadni. Nagyboldogan ballagott hazafelé, mint egy mámoros gyermek az első csók után. Sírni, dalolni, ölelkezni, verekedni, duhaj táncot járni, az egész világot boldoggá tenni—ezt szerette volna Dömötör s majdnem fülébe súgta a sarkon gesztenyét árusító kofaasszonynak: akadémikus vagyok, lelkem és sietek hírt vinni erről a feleségemnek.

Először tehát arra gondolt, hogy a jó hírrel feleségéhez, Van Roosen bárónőhöz szalad. De eszébe jutott, hogy az most az olasz konzul estélyen szórakozik. Valaki előtt pedig ki kell öntenie boldog büszkeségének túlaradó serlegét. Szívéhez legközelebb állott a Köztemető-úti korcsma, Piacella úr és derék kőfaragó legényei. Kocsiba vágta magát és 15 perc múlva mindenki tudta a vendéglőben Dömötör szobrász tudományos karrierjének szenzációját.

—Éljen a Mester!—harsogta a kőfaragók kórusa és temérdek erős aszutor került ez alkalommal a tarka abrosszal leterített hosszú, keskeny asztalokra.

—Sors bona, nihil aliud—védekezett Dömötör szerényen és zavartan elkérkedett küzdelmes fiatalságával s az egyszerű kézműves tisztességét fölébe helyezte a hiu sikerek bizonytalan dicsőségének.

—Labor omnia vincit,—fitogtatta klasszikus műveltségét és helyet foglalt az asztalfőn, a zöld zsalugáteres, rezedás, muskátlis és árvácskás ablak alatt, kigombolta mellényét és hosszúszerű pipára gyújtott.

—Hallom, hogy sztrájkra készülnek a kőfaragók?—kérdezte szemrehányólag a legényektől.—Hej az én koromban másképp csináltuk a dolgot. Reggel öt órakor már munkában izzadtunk és este az Angelus szólított haza vacsorához. És a Krisztuskok, Máriák, fáklyás ifjak és gyászoló oroszlanok úgy nőttek ki a márvány- és homokkő-kockákból, mint erdőben nyári eső után a gomba. És nem tudtuk, mi a szociális osztály-öntudat, ki volt Marx és hogy kevesebbet is lehet dolgozni, mint napfelkeltétől napnyugtáig.

A kőfaragók ittak és iparkodtak gúnyos és fölényes arcot vágni e szellemtelen és maradi beszéd hallatára. Szemükben azonban titkos meghiúsultság ragyogott és nyeldekklőjük kiszáradt arra a gondolatra, hogy a szobrász valaha épp úgy véste a feliratokat, mint ők s ma az ország egyik

leghibesebb embere, akinek automobilja és főúri palotája van és méltóságos úrnak hívják a cselédei. Ezt érezték a szobrászlegények, ám bár sohasem hallottak Tarde: Társadalmi capillaritas című munkájáról. Hiába, a kőfaragólegények még a társadalmi osztályöntudatról, a proletárok világszolidaritásáról és a munkabéremelésre irányuló gazdasági harcról is lemondanak, ha arról van szó, hogy belőlük erős akarattal szobrászművész, vagy esetleg sírkőgyáros is lehet. Vannak kőfaragólegények, akik még a termelési eszközök közös tulajdonbavételét is arra akarják felhasználni, hogy maguknak külön előnyöket, kiváltságokat és gazdasági monopóliumot szerezzenek. Ilyenek a kőfaragók s ebben nagyon hasonlítanak a kőművesekhez, a vasesztergályosokhoz, a társadalomtudományi lapok szerkesztőihez, a politikusokhoz, a kereskedőkhöz, a földbirtokosokhoz és a papokhoz.

Dömötör János szociológiai elveit nyíltan csak Piacella Virgil, a sírkőgyáros helyeselte. Egyebekben azonban korántsem volt Dömötör személyétől annyira elragadtatva. Ez a zsugori és fenhéjázó olasz fiatal korában maga is szobrászművésznak készült, de álmait fel kellett cserélnie a sírkőgyáros számtalan milliójával. A milliókat rendjén levő dolognak tekintette, de az egész világot felelőssé tette azért, hogy benne a legnagyobb szobrász-lángelme veszett el a sors mostohasága, a milliók s az emberek irigykedése miatt. Dömötört is vetélytársának tekintette, bár elismerte, hogy van egy ritka jó tulajdonsága: rendszeren fizet és alku nélkül, ha agyag vagy gipszmodelljeit faragtatja. Am ahol csak tehette, célzásokat ejtett el arról, hogy Dömötör végre is mindent a feleségének köszönhet.

—Van Roosen bárónó hozza a milliomos megrendelőket, az arisztokrata műgyűjtőket, a külföldi dámákat, az állami megrendeléseket, mert Dömötör ugyan elsőrangú mesterember, baromi szorgalmú iparos, valóságos gyárimunkás, gipszhordár, márványfaló, öntőmester ... mester, az ám a teremtésit, igazi öntőmester ... a fiam nagyszerűen megállapította, hogy tulajdonképpen nem is művészet, amiben Dömötör mesterkedik, de ... Olyan az, mint a számoló-bűvészek, táncakrobaták, céllövők és zenevirtuózok produkciója: egy agybeli részleges tulfejlődés eredménye, egy tehetségtelen ember briliáns ösztöneinek kicsapongása. A hüvelykujja, az teremti az ő alkotásait, a hogy Garibaldi fiam kifejezi magát.

Piacella mester, látva, hogy a kőfaragólegények mily áhitattal tekintenek Dömötörre, most is helyénvalónak találta megjegyezni:

—Ránkférne már, hogy hajtásokat, friss rügyeket és ragyogó tavaszi lombozatot kapjon a képzőművészet elaggott, korhadó fája. Én amondó vagyok, hogy a fiatalságé a jövő. Fiam, Piacella Garibaldi, most olyan eszméket ...

Dömötör igazat adott a gazdag sírkőgyárosnak, csak hozzátette:

—Dolgozni kell, barátom, dolgozni, mint az igavonó baromnak.

És eszébe jutván, hogy egy megkezdett mintáját elfeledte nedves ronggyal letakarni, sietve kifizette borát és eltávozott.

Amikor künn volt az ajtón, Piacella Virgil halkán odadörmögte az első segédjének:

—Dolgozni kell, az igaz. De aggyal kéne dolgozni, ideákkal és eszmékkel, a teremtésit neki. Nekem is volnának eszméim. Csakhogy az én öreg oldalbordám, az Isten bocsássza meg neki, többre becsüli a hájaspogácsát és szilvóriumot, mint a konzulok és miniszterek barátságát. Ez az én bajom, öcsém ...

Dömötör pedig gyalog baktatott hazafelé, mert útközben ki akarta eszelni, hogy mint meséli el feleségének az akadémiai kitüntetését. Egy fordulónál kopottas, sovány fejkendős asszonynak majdnem a sarkára lépett. Az asszony mellett kis gyermek tipegett, sírva, szepegve, könyörögve, hogy nem bírja tovább, vegye föl az anyja, vagy adjon enni, vagy fektesse le, mert fáradt, mert éhes, mert beteg ... Dömötör mérhetetlenül fájdalmas keserűséget és szánalmat érzett fölzaladni, kiterjeszkedni, elhatalmasodni a szívében, hogy amikor ő akadémikussá lett, akkor egy szegény kölyök leroskad a nyomorúságtól, mert a sok batyútól nem jut neki már helye az anyja karjain. Körülnézett, hogy kocsit fogadjon neki, kocsinak híre-hamva sem volt, káromkodott egyet, mert nem bírt a jóságával, aztán kapta magát, fölmarkolta a kis emberkét, óriás karjára vette és nyájasan, szégyenkezve mentegetőzött az asszony előtt.

—Édes lelkem, engem ma beválasztottak az akadémiába, hadd vigyem egy kicsit a porontyot.

Az asszony azt gondolta, hogy az urak bolondságaiból, lám, néha jócselekedet is kivirágzik, hagyta tehát a dolgot és szóltanul ballagott a csecsemőt vivő Nagy Kristóf oldalán. Dömötör közben megbánta, hogy akadémikus mivoltával kérkedett, ennél fogva magyarázatul hozzátette:

—Sors bona, nihil aliud.

—Ugy van—bólintotta a menyecske, aki szót sem értett a magyarázatból, de boldog volt, hogy fia az öles férfiú karján elszenderedett.

A Hermína-út sarkán azonban váratlan katasztrófa történt. Egy bizonytalan járású, halkán káromkodó kopott munkászubbonya ütköztek bele, a zubbonyból fölvetődött egy sápadt arc, az arcból két villogó szem, a szemekből kilobbant a meglepetés, a gyanú, a düh és a bosszú és az asszony elsikoltotta magát.

—Jézus Istenem, az uram!

Dömötör majdnem kiejtette kezéből a gyereket, a férje pedig elordította magát:

—Megcsíptelek benneteket, dögök!

És becstelen nőstény-kutyának mondta feleségét, aki éjjel a szeretőjével csavarog.

—Most már tudom, hogy ki az apja ennek a kukacnak—üvöltött magánkívül és fölemelte öklét, hogy Dömötör arcába sújtson veszett haragjában.

Dömötör a bal karjában a gyereket tartotta, jobbával pedig elhárította az ütést. Ám, szerencsétlenségére nem a nemeai oroszlánnal, csak egy részeg cementmunkással állott szemben és gigantikus öklével oly erősen markolta meg a feléje sújtó karcsontot, hogy az összeroppant.

—Gyilkos! Segítség!—ordított a fájdalmában tehetetlenül vergődő ember, jött az őrző, s Dömötört, a nőcsábítót, az utonállót, a gyermekrablót, a gyilkos merénylőt bekísérte a rendőrségre.

IV.

—Neve?

—Dömötör János.

—Kora?

—Negyvenhét.

—Vallása?

—Római katolikus.

—Lakása?

—Budapest, Zuglói-út 2.

—Ágyrajáró?

—Nem kérem, saját lakásom van.

—Foglalkozása?

—Szobrász.

—Sírkőfaragó?

—Igen, az is, könyörgöm.

—Gazdája van?

—Magamnak dolgozom.

—Írja csak: munkanélküli!—diktálta az ellenőr, a rendőri őrszoba vezetője, széleshomloku, vörösorru, dohányos bajszú, recsegőhangu Cerberusa az igazságszolgáltatásnak, a köztemető környékén.—Munkanélküli csavargó kőfaragólegény, állítólag Dömötör János —szótagolta hivatalos haraggal a jegyzőkönyvvezető napidíjas—(majd meglátjuk, igazat mond-e a jó madár) ma éjjel 10 óra 30 perckor orvul megtámadta Vékony György betonmunkás feleségét, aki három éves Sári leányával gyanútlanul (írja: gyanutlanul) ballagott hazafelé.

—Igy volt az, asszonyság?—fordult a sarokban szepegő anyához az ellenőr.

—Igy volt, instálom—könnyezett a csinos arcu, halavány szőke menyecske és védőleg vonta magához a gyermekét.

—A támadás gyermekrablási szándékból történt, amit az is bizonyít, hogy a később helyszínen megjelenő törvényes apát, Vékony György betonmunkást (lakik Héthársi-út 4.) ökölcsapással hátulról orvul leütötte, úgy, hogy annak a mellékelt orvosi látletet szerint nyolc napon túl gyógyuló felkarcsonttörést és zúzódást okozott. Igy volt ez, Vékony?

—Igy volt, instállom—sziszegte a megsérült munkás és Dömötör felé köpött tehetetlen indulatában.

—No, ez rendben van—mondta az ellenőr a fölháborodás, a harag, a fenyegetés és a hatalmaskodás húsz év óta begyakorlott hangsúlyozásával.—Magánvád folytán megtesszük ellene a följelentést éjjeli csendháborítás, személyes szabadság megsértése, utcai botrány okozása, gyermekrablás kísérlete, súlyos testi sértés és szemérem elleni vétség elkövetése miatt.

A szobrász az utolsó szavak hallatára riadtan fölütötte a fejét. Érezte, hogy a sor elején felsorolt vétkekben —ha úgy vesszük, valamennyire, legalább a látszat szerint—hibás. De az egésznek mi köze a szeméremhez? Ez ellen protestálni próbált.

—Hallgasson, vén csirkefogó—üvöltött rá a rendőrellenőr,—azt hiszi, nem tudjuk, hogy útközben erkölcsstelen ajánlatokat tett az asszonyságnak? Ugy-e Vékonyné?

—Igenis, instállom,—könnyezett a menyecske és szép, nagy kék szemét fájdalmasan az urára

emelte —pedig semmivel sem szolgáltattam rája okot.

—Elég!—ordította a rendőr és legényeivel egy kétlépés széles és háromlépés hosszú cellába vitette a művészt.—Majd holnap reggel átkísérik a főkapitányságra! —kiáltotta utána fenyegető hangon.

Itt aztán magára maradt a szobrász, Dömötör János őméltósága, a Grand prix és a nagy állami aranyérem tulajdonosa, akit a Tudományos Akadémia néhány nap múlva tagjai sorába választ a kultuszminiszter javaslatára. Köszönhette ezt annak, hogy puha inge és borzas olasz kalapja, nagy, szélestalpu cipője és szürke felleghajtója hasonlatossá tette őt a környéken lézengő kőfaragólegényekhez. Köszönhette annak, hogy hirtelen megrökönyödésében elfelejtett hivatkozni jó barátaira, a belügyminiszterre és a főkapitányra; hogy nem kiabált hangosabban, dühösebben, élesebben, mint a rendőrelenőr s merthogy tiszta, gyermekes, megilletődött szívében megállott a vér, arra gondolva, hogy milyen botrányt csinált az ostoba fejével, hogy nyomorékká tett egy kétkezéből élő munkásembert és rossz hírbe hozott egy ártatlan kékszemű menyecskét ... Mire eszébe jutott, hogy talán védekezni is lehetne, már késő volt, ott állt a szoba sarkában egy gyuladt szemű zsebmetsző és egy rongyos szoknyájú, rosszszaqu utcai leány társaságában, akik torkuk szakadtából röhögtek rajta és komisz öreg szoknyavadásznak csúfolták jókedvükben.

Néhány percig szótlánul állt ott és az undorodás testi rosszullétében azt sem tudta, mitévő legyen. De aztán eszébe jutott felesége, van Roosen bárónő és kimondhatatlan fájdalom szúrta át a szívét. Mit gondol majd róla az az asszony?

—Eh, ez így nem mehet tovább—gerjedt föl lelkében a méltatlankodás és elhatározta, hogy nem tölti itt az éjszakát. Kimegy a rendőrelenőrhöz és igazolja magát. Jöjjön, aminek jönni kell, de legalább otthon várja meg, míg az igazságszolgáltatás szörnyű gépezete megindul s végighengereli az ő keserű és szerencsétlen lelkét.

—Dömötör János, szobrászművész vagyok, most választanak be az Akadémiába, engedjenek szabadon. Majd holnap jelentkezem a főkapitány úrnál—harsogta oroszláni hangján türelmetlenül, méltatlankodva és elkeseredetten.—Engedjenek haza, a mindenségit ...

És súlyos öklét rátette a kilincsré, amely zárva volt, de ilyen gigantikus nyomásnak nem tudott ellenállni. Az ajtó kifordult a sarkából és bezuhant az őrszobába. A pihenő rendőrök fölugráltak, fegyverük, után kapkodtak, fölcsavarták a villamoskörtét, össze-vissza futkostak a szobában, sípjukba esztelenül belefújtak, káromkodtak és az asztal alatt fölállított szódavizes üvegeket nagy csörömpöléssel fölrugták.

—Hej, szökni akar a gazember! Segítség! Gyilkos! —sikongatott a rongyos szoknyájú, sárgahaju némbor a sarokból.—Fogják meg a szökevényt!—kurjantott lelkesen a zsebmetsző és felhasználva a zavart, kereket oldott és megugrott az őrszobából.

A rendőrök ezalatt rávetették magukat Dömötörré, puskatussal agyba-főbe verték, leteperték és összekötözték. Mikor ott feküdt a padozaton, néhányat még rúgtak rajta, aztán otthagyták megkötözve, ütlegektől elborítva ...

Igy gyötrődött János másnap reggel nyolc óráig ... Eleinte apró sárga szemeiből súlyos köncseppek gördültek alá; szíve kimondhatatlanul fájt szegényében és elkeseredésében; az ütlegeket föl sem vette, de a sors otromba igazságtalansága halálosan megsebezte a lelkét. Később azonban csendesen elmélkedni kezdett.

—Ez már sokkal több, mint amit együgyű jóhiszeműséggel, gyáva megrökönyödéssel és meggondolatlan heveséggel kiérdemeltem. Tehát vége is van a kellemetlenségeknek. Holnap jön a kimagyarázkodás és én is, meg a feleségem is jót nevetünk a sikerületlen kalandon.

Amikor később megint sajogni kezdett a szíve táján és felágaskodott az önérzete, a hiúsága, a szemérmes polgári tisztességérzete, amikor eszébejutott széles, puha, ruganyos és tiszta ágya, amely után minden csontja sóvárogni kezdett, újra megvigasztalta magát.

—Baj, baj, nagy szerencsétlenség, de nem történhetett volna rosszabbul is? Tegyük fel, hogy annak az embernek, Vékonynak, vagy hogy hívják, revolver van a zsebében s azzal lepuffant, mint egy kutyát? Az ember soha sem tudja. Hanem az bizonyos, hogy igaza van a feleségemnek: mindenki csak a maga rangjához való helyen, környezetben, időben mutatkozzék. Tulajdonképpen mit is keresek én a kőfaragók kocsmájában, vagy ha már nem tudok leszokni róla, miért nem járok éjjel autón vagy bérkocsin? Igaza van a feleségemnek!

És már csak önmagára tudott haragudni, ámbár később eszébe jutott, hogy az ember, hiába, soha sem lehet elég óvatos. Ez éppen olyan elemi csapás, mintha Ruskin, vagy Tolstoj, vagy Payot feje fölött lecsapott volna a mennykő ... Vajjon mit tanácsolnának ezek az urak: ily esetben mi a kötelességük a művészeknek?

Amire kivirradt a reggel, Dömötör szelid rezignációval adta magát át a sorsnak és némán, bűnbánóan és megtisztult lélekkel ült a tolonckocsira, amelyen a főkapitányságra szállították.

Alig vette észre, hogy ott áll két rendőr között az ügyeletes kapitány előtt.

V.

—Neve?

—Dömötör János szobrászművész, a mesteriskola igazgatója.

A rendőrkapitány, akinek keskeny arcán a kielégítetlen igények, az el nem ért vágyak és a meg nem valósított illúziók halvány rózsái égtek, aki jól szabott, puha és elegáns egyenruhájában bizonyára nagyon tetszett a nőknek, aki kínosan ápolt körmével eddig szórakozottan vakarta az állát, most hirtelen felugrott s könnyedén megtalálta azt a gesztust, amellyel végét veti a szituáció kínos voltának.

—Maguk kimehetnek—parancsolta a rendőröknek. Aztán Dömötör felé fordult:

—Az Istenért, méltóságos uram, hogy kerül ön ide?

A szobrász szeliden mosolygott.

—Tessék a jelentést elolvasni.

A kapitány sebtében végigfutotta a rendőrelleőr jelentését. Aztán elmosolyodott, gyengéden és elegáns bizalmasodással megfogta a művész karját s a divánra ültette.

—Oh ezek a tökfilkók!... Nem is képzelem a Mester, mily sok bakot lónek e faragatlan, hiú és hatalmaskodó bugrisok.

Aztán felemelkedett helyéről s mint egy tisztelgő küldöttség szónokája, a művész elé toppant:

—Méltóságos uram! Mielőtt jelentést tennék felettes hatóságomnak és a hibás rendőri közegeknek nemcsak alapos kitanítását, de egyben példás megbüntetését is indítványoznám, aminek, szent meggyőződéseim szerint, meg is lesz a kívánt eredménye, arra kell kérem önt, hogy csekélységemtől méltóztassék elfogadni a bocsánatkérést, amelyet a megtévedt rendészeti szervezet nevében ezennel tiszteletteljesen van szerencsém följánlani. Az ország büszkesége, az európai hírnévű művész, a magyar faj halhatatlan géniusza ...

—Oh kérem, kérem—dadogott Dömötör—ez tulzás ... én voltaképpen ... hogy is mondjam csak ... hiszen alapjában véve, bizony úristen, ők nem hibásak.

Dömötör izgatottan nyalogatta ajkait és hatalmas öklével verejtékező homlokát ütögette.

—Ami igaz, az igaz, csakhogy ...

—Csakhogy—vágott közbe lelkesülten a kapitány —a mi legénységünk még mindig híján van a disztiníváló képesség legelemibb követelményeinek is. Azon kezdem, kedves jó méltóságos uram, hogy nem szégyene-e az államrendőrségnek, hogy akad egy olyan őrpapancsnok, aki az alkotóművészet fölkelet fejedelmét, a mi halhatatlan és büszkén szeretett ...

A szobrász e pillanatban nem kívánt egyebet, mint hogy megugorhassék a bókok és bocsánatkérések e viharos zápora előtt.

—A feleségem ...—szaladt ki piros, nedves ajkai közül az a szó, amely most egész öntudatát megsemmisítette, mint ahogy a napsugár fölissza a nyári vizek párolgását.—Semmi, semmi ... csak én már szeretnék hazaszaladni, uram.

A kapitány szeretetreméltóan mosolygott.

—Ne méltóztassék nyugtalanodni. Oh a véletlen jó kezekbe adta önt, becsületesre. Nekem is van egy kis gyűjteményecském. Képek, szobrok, antikvítások, műipari tárgyak, régi brokátok, damasztok, hímzések ... korlátolt anyagi eszközeim, sajnos, mondhatnám, az anyagi eszközök teljes hiánya meggátol abban, hogy valamirevaló gyűjteményről álmodozhassam, de mégis van egy megbecsülhetetlen kincs a birtokomban, igaz, hogy csak kicsinyített reprodukció, de magától a művész kezétől: Nausikaa, amint Odysseus előtt a tengerparton megjelenik. Csodálatos remekmű, talapzatán az alkotó lángelme kézjegyével: Dömötör I. 1895.

A kapitány itt megállt, felnézett a füstös mennyezetre, tekintetét áhítatosan odatapasztotta a villanylámpa kampójára, mintha csendes hálaimát küldene a Magasságbelihez, amiért épen őt választotta ki „Nausikaa a tengerparton, Dömötör I. 1895.” szerencsés tulajdonosául.

Dömötör szíve is felmelegedett és azon törte az eszét, hogy uristen, mi módon került az a derék rendőrhivatalnok birtokába. E pillanatban mindennél jobban érdekelte a kis szobor—Nóra emléke —és annak titokzatos története, de nem merte megkérdezni, mert félt, hogy ezzel új és végevárhatatlan elbeszélésnek nyitja meg zsilipjeit, pedig ő kimondhatatlanul szeretett volna hazamenni.

A kapitány azonban cigarettával és pohár likőrrel kínálta.

—Drága Mester, ami a feljelentést illeti, az egy pillanatig se okozzon önnek aggodalmat. Oh, a véletlen jó kezekbe sodorta önt—ismételgette önelégülten és sokatmondó szemhunyorgatással, miközben pompásan csiszolt körmeit megcsillogtatta a művész szeme előtt.—Oh, nem hiába vagyok gyermekkorom óta bolondja a szépségnek, a színbe, formába, vonalba, fénybe és árnyékba finomodott érzékiség, a szublimált erotikum, a pogány testkultusz, az antik életörömök grande passione-jának. Én tudom, hogy a művész nem kényszeríthető ugyanazon törvények,

társadalmi konvenciók és erkölcsi babonák korlátai közé, mint az adóhivatalnokok vagy a gabonakereskedők. A művész temperamentuma a nyárspolgár-fantáziát gyakran elképeszti a maga dionizoszi kicsapongásaival. Ismerem a cinquecento történetét és éppenséggel nem botránkozom meg azon, hogy Benvenuto Cellini leszúrta öccsének gyilkosát, Maffio di Giovanni rendőrfőnök pribékjét, meg Pompeot, aki bérgyilkosokat fogadott fel ellene.

—De uram,—tiltakozott az összehasonlítás ellen Dömötör—én ...

—Tudom, tudom, önt csak a művészet terén szabad összehasonlítani a cinquecento legnagyobbjaival, —bókolt szaporán a kapitány—én csak azt akartam illusztrálni, hogy a művész az más, mint a közönséges halandó. Ami pedig az egyszerű munkásasszonyt illeti, Istenem, ezt csak bizzuk Erosz és Afrodité kifürkészhetetlen akarására. Művelt ember, aki a pszichopatológia és az erotikus rendellenességek tudományában jártas, soha semmin sem csodálkozik. Mit tudjuk mi, vakon, siketen, ízlés és szaglás nélkül bolyongó, otromba laikusok, mit talál a művész az egyszerű öltöny, a foszlott ruhadarabok, a kopott nagykendő és a durva vászonneműk alatt! Heine Matildja nagyszerű példa arra, hogy ...

—Uram, az Istenért,—könyörgött a szobrász —ön olyan dolgokat beszél itt nekem ...

—...amiket ugyebár nem várt egy kihágási rendőrkapitány hivatali szobájában?—hízelt magának édeskés, nyájas, de öntelt hangon a sovány, parfümös és frissen borotvált amatőr. Dömötör János szédülni kezdett és tiszta szívből visszakívánta a goromba és esetlen rendőrellenőrt, aki recsegő hangon csirkefogónak, utonállónak, gyermekrablónak és becstelen szoknyavadásznak címezte az őrszobában. A gyomra émelygett és a pokol fenekére kívánta a világ összes műgyűjtőit és pszichiátereit.

A kapitány még egy pohárával töltött s aztán összegezte az eset érdembevágó mozzanatait.

—Miről van itt szó, mélyen tisztelt barátom, ha megengedi, hogy így szólítsam önt, méltóságos uram ... Miről van itt szó? Dolgokról, szenvedélyekről, egyéni kedvtelésről, a lélek legintimebb, legbensőbb hajlamairól egyrészt, amelyek egyáltalán nem tartoznak a nyilvánosság elé; szó van másrészt egy durva véletlenről, a magukban véve ártatlan mozzanatok sajnálatos összetalálkozásáról. Egy részeges csavargó ördögi módon előre kieszelt zsaroló támadásáról van szó, amelyért ön jól megérdemelt leckét adott neki. Bízva rám az ügyet, drága Mester, mélyen tisztelt barátom. A sértett fél majd kiegyezik tíz-tizenötezer korona kártérítés ellenében. A magánvadat visszavonom. A menyecske pedig, akinek egyszerű köntöse alatt bizonyára egy antik Nereida, vagy egy alexandriai kurtizán ragyogó teste rejtőzködik, továbbra is megmarad Erosz csintalan játékszerének. Csak bízva rám uram, én boldog leszek, ha az isteni Nausikaa fenkölt lelkű alkotójának szolgálatára lehetek. Oh, ha még valaha reményen lehetne arra, hogy ön befogad barátainak és tisztelőinek intim körébe, ha módom lehetne, hogy összehasonlíthatatlan művészetének, zsenialitásának egy-egy lehullott forgácsát valaha a magaménak mondhatnám ...

—Uram, én nem értem önt,—tört ki végre a művészből—annak a szerencsétlen munkásnak, férjnek, apának végre is a karja, akárhogy vesszük ... magam láttam, hogy mily siralmas módon lóg tőből kicsavarva, a válla alól.

—Semmi az, semmi. Tíz-tizenötezer korona. Ezzel bőven kárpótolta ön a részeges csavargót és megmentette saját magát a botrány kínos következményeitől. És ne gondolja uram, hogy ez az ön érdeke csak, vagy az enyém, vagy egyes társadalmi osztályoké. Nem. Ez az egész állam, a társadalmi stabilitás, a nyugalom, a kultúra, az egész emberiség érdeke. Az államé, amely a legmagasabbrendű individuumok kultusza révén szolgálatot tesz a fejlődés egyetemes érdekeinek. Ha az anyagi igazságot nézem, akkor most egy cementmunkás érdekeinek megóvása céljából olyan rést kellene ütnöm a művészi kultúra bástyáján, amelynek pótlásához évszázadok kellenének. Kérdem: van-e joga az államnak, hogy ilyen barbarizmust elkövesse? Uram, én a célszerűségi iskola, a belátásos elmélet, a spontán variációk, az erkölcsi kényszerek relativitása és az etikai elvek rétegezetségének alapján állok, ahogy azt mestereinktől, Spencertől és Piklertől tanultam s inkább megtorlatlanul hagyok száz apró bűnt, sem mint elkövessek egyetlen jóvátételmenten nagy hibát. Nem engedem meg, hogy a társadalmat a konvenciók, vallási szabályok, jogi kánonok, morális tradíciók, szóval: a halottak kormányozzák az élők rovására, mint Comte mondaná, ha itt állana az én helyemben. És mondja meg ön, helyezkedjék ki önmagából és pusztá objektív mérlegelés után állapítsa meg, mire van a társadalomnak, az államnak inkább szüksége: halhatatlan remekművek nagyszerű sorozatára, aminőkkel ön még meg fogja ajándékozni az emberiséget, vagy egy cementmunkás jobb karjára? Mi? Azonkívül ne felejtse el, hogy itt olyan megoldást találunk, amely boldoggá teszi a cementmunkást is, önt is, a bárónó öméltóságát is és engem is, szóval mindenkit,—kacagott a kapitány diadalmasan—akik ebben a dologban ily szépen összekerültünk. Bízva rám a dolgot és tartson meg engem lekötöző szíves jóindulatában. Az autója, amelyért voltam bátor az imént telefonáltatni, a kapu alatt várja Méltóságodat.

És tíz perc múlva Dömötör János belépett a zuglói-uti palota hűvös, márvány-vesztibüljébe.

—A bárónó nincs itthon—jelentette ki az inasa. —őméltósága korán reggel kikocsizott a herceg úr őexcellenciájával.

Délben azt is megtudta Dömötör, hogy a bárónó csak két-három nap múlva lesz látható, mert tegnap hirtelen leutazott dunántúli birtokára.

—Tehát semmit sem tud az éjjeli kirándulásról. Mégis szerencsém van, a mindenségit—dörmögte magában és izgatottan nyalogatta szájaszélét a nem várt kellemes fordulatra ...

Az örvendezés nem tartott sokáig.

Másnap egy riportújság megírta a köztemető-uti botrány minden részletét. A rendőrkapitány adta le egy újságíró-barátjának, mint ragyogó és tanulságos művészettörténeti érdekességet. Megfogadtatta vele, hogy nem használja fel kicsinyes és ostoba riportközlésekre. Ez az eset a halhatatlanságnak, a memoárirodalomnak való pompás csemege—erősítette őszinte és finom elragadtatással ... Ugyanígy kommentálta a műbarátok körében és a Fészek Club kártyaasztalánál, a Folies Caprice egy lefüggönyözött páholyában és az Intim Színház kulisszái között ...

—Csak semmi nagyképűség, semmi indiszkréció, —könyörgött a táncosnőknek, a festőknek, az újságíróknak és a rendőrtisztviselőknek— ...tisztán pszichopatologiai érdekesség szempontjából kell nézni a dolgot ... Majd ötven év múlva a Dömötör-monográfiádba felveheted, fiam ...

A riportújság fekete misékről, kártyabotrányokról, földalatti titkos orgiákról, utcai késelésekről, csecsemőrablásról közölt páratlanul érdekes és intim adatokat. Nevek csak kezdőbetűkkel jelezve. D. J. művész. A szobrász szerelme. A méltóságos úr. Diszkrétén csak éppen a művészet és erkölcs egymáshoz való viszonyának jellemzésére. Tudományos alapon. Freud, Krafft-Ebing, Havelock Ellis, Iván Bloch kutatásainak felhasználásával, keresve a fájdalomkóros és az erotikum között való összefüggéseket.

Az eset tudományos és diszkrét kezelésének ellenére: Dömötör személye közbotrány és bűnvádi eljárás közepébe került. Az összes újságok kénytelenek voltak foglalkozni vele. Az ügyészség vádat emelt, a művészek kizárták Dömötört az összes egyesületekből, a bárónó elhagyta férjét, a szobrász elvesztette összes állami megrendeléseit, a mágnásasszonyok elmaradtak a műteremből és az Akadémia tagjainak sorából, a szépművészeti miniszter indítványára kitörölték. A kritikusok megállapították, hogy Dömötör perverz hajlamú, iszákos, verekedő, gonosz ember, terhelt családból származott, fiatal korában díjbirkózó, lánctörő, gerelydobó és súlyemelő artista volt, a művészethez távolról sem konyít, kőfaragó korában elsajátított bizonyos olcsó és banális fogásokat, minden műve kópia, szemérmetlen plágium, antik torzókról összelopott motívumokkal, Canova-, Begas-, Thorwaldsen-, Delaplanche-utánezat, a szobrászatba átültetett Piloty-stílus lapos, nagyképű, üres és tartalmatlan, együgyű és unalmas reprodukciója ... Elföldelték, kiátkozták s hűlt helyét is megfűstölték, hogy elűzzék a nyomában netalántán hátramaradt rossz szellemeket. Ekkor láttuk, hogy mily zord hatalommal uralkodott a lelkekben a puritán erkölcs s minden jóra való polgár megállapította, hogy némely Dömötör-féle bestiális ember bűnözése legalább arra jó, hogy felkeltse a felháborodás tisztító viharát s rámutasson arra, hogy a társadalom, a közvélemény, a fórum nyilvános orgánumai még mindig a tiszta erkölcs talapzatán állanak, habár egyes emberek el is tévednek az élet sötét és buja dzsungeljében.

—Nem baj—gondolta révedező lélekkel Dömötör.—Én tudom, hogy mi vagyok és mit tettem és nem érdekelnek az emberek tudományos és társadalomerkölcsi szempontjai. Annyi bizonyos, hogy megfogyatkoztak a jövedelmeim, de arra még telik, hogy szép délolaszországi márványokat vásárolhassak és kifaragham az Odysseát, amit két év óta mintázgatok.

Kissé szomorúan bolyongott ugyan a palotájában, amelyből hiányzott a felesége, a titokzatos szépségű, fáradt, ingerlékeny és végzetes kedélyű negyvenéves asszony, a maga váratlan és szenzációs szeszélyeivel, szerelmi ötleteivel, kutyáival, papagályaival, kis baziliskusával, szerecsen inasával, finom, elegáns vendégeivel, teastélyeivel, migrainjével, könnyeivel és kacagásával, titokzatos eltűnéseivel és váratlan megjelenéseivel. De Dömötör nem esett kétségbe és bölcs gyermekességgel megvigasztalta magát.

—Sohasem hittem el, hogy örökké tartson ez a boldogság. Tulajdonképpen nem is volt az nekem való élet. Ámbár szép volt, csak most látom, a mindenségit.

Körülnézett maga körül s csak most vette észre, hogy milyen fejedelmi interieurben él. A kandalló felett ott függött a felesége arcképe. Mint egy jelenés, némán, fejedelmi göggel tekintett le rá, szegény, elhagyott rabszolgára ... A milió, amely a képet körülvette, a ritka damaszkszi szőnyegek, a bronzveretes, intarziás bútorok, a dús selyemfüggönyök, régi mesterek képei, szobrok, vázák, porcellánok, a székek nehéz brokátja, az antik lámpák puha, érzéki fénye, a terem jó illata ... olyan nobilis és művészi szépséget vetített e finom és ragyogó asszonyalakra, hogy Dömötörnek megdobbant a szíve.

—Ez mind az enyém,—gondolta kissé nehéz és kusza impresszióval.—Bizonyára nagyon boldog ember vagyok—sóhajtott észre sem vehető lélekzettel és majdnem elmosolyodott.

Megbiccentette a fejét, a kezével fáradtan és gyengéden legyintve, kilépett az ajtón.

A márványburkolatú hall közepén, középkori gót bronzok, templomi kegyszerek, kasulák, dalmatikák, infulák, pásztorbotok, kelyhek, zászlók, szentképek és tipológikus csodaszörnyek bizarr, vibráló színű múzeumában egy darabig tétován állott. Az inasa némán, kérdező szemekkel meredt rája, hogy melyik kabátot adja rá szokott éjjeli sétáira.

Dömötör legyintett egyet a kezével. Ma nem megy sehová. Feketét kért és hirtelen benyitott a műtermébe. Rengeteg terem volt ez, a régi dekoratív művészek szokása szerint valóságos

egzotikus templom, a világ minden tájáról összehordott ritkaságokkal. A színek vad lakodalmat ültek a falakon. Minden rikító és égbekiáltóan hangos. Nagy festett japán szobrok, indus aranyozások, cifra keleti szőnyegek, primitív egzotikumok és raffináltan megalkotott párisi műtárgyak. Minden helyi színhatás a végtelenségig felfokozva, mint Böcklin képein, a színek orgiájából egy idegfeszítő pokoli tónusba olvadva. Pálmák, nehézszagú virágok, kitömött állatok, fenevadak hosszúszerű bundái, mint a Makart-korszak bécsi interieurjei. A szögletekben aranyrudakon sátrak, görög és perzsa selyem hímzésekkel, széles olasz heverődiványokkal és öblös karosszékekkel. Ebben a teremben minden a fülledt és túlterhelt érzéki kultúrára és van Roosen bárónőre emlékeztetett. Dömötör úgy ténfergett benne, mint egy múzeumban, de nem tagadta: örült, hogy ez a múzeum az övé.

Dömötör egy percig sem maradt a műteremben. Egy kicsiny benyilóba lépett, egy nehéz lombárdiai csipkével függönyözött, feminin ízléssel berendezett budoárba, ahol előkelő úri modelljei, finom és hajlékony hercegnők, bankárok és gyárosok sugárzóan buja feleségei öltöztek vagy vetkőztek a saját portréjukhoz.

Ezen is keresztülhatolt Dömötör és eszébe sem jutott, hogy az ország legszebb asszonya tegnap a komornája nélkül jött ide, hogy a ruháját magával a művésszel kapcsoltassa ki. Bement a hálószobájába és lerogyott egy hatalmas goth gyóntatószékbe, amelynek dagadóan kipárnázott öblében, a kandalló mellett, szinte elsüllyedt. Ezt is az asszony rendezte be neki.

Mint egykor Wagner Richárd, Dömötör felesége is szerette a szőnyeget, a puhát, a hangfogót, a selymet, a suhogót és misztikusan csillogót, a szövetet, a színest és redőset, a bársonyt, a meleget és bizalmast és a hálószobája csupa csend volt és puhaság, narkotizáló és altató, még kép sem volt benne, csak beauvaisi tapisséria, roueni gobelin és indiai faliszőnyeg.

Dömötör leült és csendesesen szivarozott. Előtte párolgott a mokka, a kandallóban pattogott az illatos, friss, gyantás fenyőág, a szivarjának édes, ópiumos illata elbágyasztotta és a művész úgy érezte, hogy érdemes élni.

A művész már félórája ült mozdulatlanul a gyóntatószék puha karjai között. Homlokát néha végigsimította. Egy-egy új csésze kávént öntött magának. Merően nézte a kályha tüzét. Kissé köhögött.

—Tulajdonképpen nagyon hálás vagyok neked, Élet, hogy ötvenesztendőskoromra ilyen szépen megvalósítottad az álmaimat—gondolta a félórai öntudatlan révedezés után.

És eszébe jutott, hogy fiatal szobrász korában, az ifjú fantázia buja telhetetlenségével éppen ilyenre álmolta ki magának a dicsőséget, a gazdagságot, sikerrel, diadallal és hódolattal teli zenitjét a karrierjének. Dömötör egyszerű és őszinte lelke beismerte, hogy ez rendkívüli dolog, különös áldása a sorsnak, tüneményesen ritka szerencse. Nem olyan természetes az, hogy ő odáig jutott. Úgy is történhetett volna, hogy útközben megfogy az energiája, tévedt utakon elbukik a tehetsége, túlságos szenvedélyek meggátolják a siker kivívásában ... Tulajdonképpen nem is tudja, hogyan sikerült minden. Sem elég öntudatos, sem elég vakmerő, sem elég megalkuvó, sem elég önfeláldozó nem volt ahhoz, hogy valamit önmagának köszönhessen. Nem tett egyebet, csak dolgozott. Ezenkívül pedig éldegélt, tanult, nézegetett, iparkodott, de harcoss extázissal sohasem dobta magát az események útjába, valami gyenge és hatalmas erő tartotta állandóan bizonyos szinten, egy jóságos, ellenállhatatlan, titkos kéz vezette mindig, felfelé ... szegénységből, kurtakorcsmákból, hidegből, sötétből ki a fényességbe, a nobilis és elegáns asszonyok rajongásába, a fejedelmi pompába, föl, föl egész az arisztokratikusan finom élet legfőbb büszkeségéig: a családjáig, amelyet királyi fényűzésben tart és mennyei tisztaságban szeret.

—Nagyszerű dolog ez—gondolta hálás, őszinte és meghatott lélekkel.—Bevallom, hogy a nagy palota, a cselédség, az autó, a jacht, az utazás, a gazdag és műveit emberek társasága, az a lehetőség, hogy a magam testi és lelki igényeit egy könnyed elhatározással kielégítem, a feleségem arisztokratikus asszonyi varázsa, ez a pénzen vásárolható művészet, kényelem, hatalom, függetlenség és szabadság, ez a korlátlan teljesedés a polgári vágyaknak, mégis csak ez minden, amit az élet nyújthat és én mindezt csak úgy ajándékban vagy megszolgálva, mint királyi honoráriumot élvezem a mindenható végzet szeszélyes kezéből.

Dömötör annyira becsületes, önzetlen logikájú, tisztaszívű és jóhiszemű ember volt, hogy ilyenkor szeretett volna szemtől-szembe találni egy istent, akinek megköszönje, hogy megnyitotta előtte a legmagasabb rendű élet kapuját.

Ezen járt Dömötör esze a goth imaszékben és már-már elhatározta, hogy bemegy feleségéhez, elmondja neki gondolatait és együtt örvendeznek az élet kegyelmes és bőkezű volta felett. Felemelkedett, kettőt lépett, de aztán meghökken és visszaesett a székbe, mert eszébe jutott, hogy asszony már nincs ebben a ragyogó palotában. Egyedül van. Elhagyták.

Kissé megrebbent a szempillája, de aztán eszébe jutott, hogy a mi volt, az nem is volt természetes állapot.

—Paraszt vagyok én, hiába—mondta egész hangosan, a művészet öreg, bugris parasztja, vén számár, ha egy percig is elhittem, hogy hozzávaló vagyok.

Dömötör lelke összehúzódott. Nem. Nem ehhez az asszonyhoz szeretne most menni. Egy másik jutott most eszébe. Egy kicsiny, barna, szomorú tekintetű ügyetlen kis teremtés. Egy tehetségtelen, de rajongó lelkű kis kollégája a múltból. Akivel együtt kezdtek lépegetni a művészet meredek hegygerincén. Az elfáradt és leült valahol a domboldalon, ő pedig elszakadt

előle, mert a tüdeje birta.

—Ej, ej, hogy jutott ez most eszembe,—töprengett Dömötör és Nórára gondolt.

—Nóra—ismételgette magában először mosolygós reminiscenciákkal, aztán meghatott ellágyulással, végül fájdalmas vágyakozással.—Hol lehet most Nóra? Mi lett belőle? Talán férjhez ment és elsatnyult, megrútult és megöregedett idejekorán a gondoktól, a szegénységtől, a gyermekszüléstől, a családi perpatvaroktól és a meg nem valósult illúziók halálos gyötrelmeitől.

—Nóra ...—ez a név most, mint egy buja és fantasztikus rögeszme inkarnációja, egyszerre érzékletes és csábító testet öltött. Maga előtt látta, szinte kézzel elérhető közelségben a kis fekete szobrászleányt, aki pompás fiatalságával, szízi szemérmertlenségével, gyönyörű testének engedékeny vonakodásával, öntudatlan élvezőképeségének végeérhetetlen skálájával, isteni módon átlátszó személyességével, örökké kacér dacosságával neki az első komoly életörömet nyújtotta. Sem azelőtt, sem azóta nem volt szerelme, amely oly apokaliptikus szépséggel, annyi gyötrelmes gyönyörűséggel, annyi félelmetes és megrázó szenvedélyességgel kínozza volna férfiúi, fiatalos szemérmességet, büszkeségét, mint a Nórával töltött évek szinte tragikus szenzációja. Nórával ismerte meg a szerelmet, előtte csak félénk és ízetlen kísérletezés volt minden, csak másolgatása a regények és színdarabok szerelmeinek, utána pedig csak örökös keresgélés az után, vajjon találja-e mását annak a hatalmas, gyilkos, halálos mennyei megsemmisülésnek, amely Nóra karjaiban szakadt az öntudatára.

—Nóra!—szisszent fel fájdalmas mámorban a művész és elviselhetetlen extázist érzett az idegeiben.—Hol lehet most Nóra?

Dömötör homlokán vad kétségbeeséssel dobogott a kidagadt véredény. Berohant a dolgozószobájába, felrántotta az íróasztala fiókját, kidobált minden levelet, képet, drága és ereklyés lim-lomot és Nóra fényképe után kutatott. Nóra e pillanatban annyira a szívében ült, annyira beleolvadt a saját testébe, oly közel volt az agyához, hogy nem látott belőle semmit: most nem tudta rekonstruálni azt az arcot, amely egykor legédesebb gyönyörűsége és legcsodálatosabb látványossága volt. Nóra oly mélyen eltemetkezett a művész egyéniségében, hogy megsemmisült. Nóra eltűnt, csak egy lázas, őrjöngő érzés maradt meg belőle, az első és utolsó szerelem örök impressziója.

Dömötör egyetlen hajszálat, egyetlen levelet, vagy képet nem talált, ami Nóra testi valóságát közelebb hozta volna érzékeihez. De minden pillanatban közelebb került ahhoz a nagyszerű elragadtatáshoz, amelyben évekig vergődött. Most összesűrítve, megsokszorozva, fölmagasztosítva érezte egyszerre mindazt a gyönyörűséget, amit neki Nóra apránként, bánattal, kicsinyes kellemtelenségekkel vegyítve éveken át adott. Most úgy érezte, hogy életének ez volt az egyetlen szépsége s mindaz, amit azóta kapott az emberektől, eltörpül, nevetségessé válik és megsemmisül Nóra isteni ajándékai mellett. Egy kimondhatatlan, hálás és szent elérzékenyülés borult a lelkére, hogy majdnem sírva fakadt.

—Hol lehet most Nóra?—ismételgette mániákus szenvedélyességgel és boldog elragadtatásából lassankint kinzó önvád és magával szemben szomorú szemrehányás fakadt ki.

—És én ezt az asszonyt már csaknem elfelejtettem. Egyszer csak otthagytam magam mögött, mint egy forrást, amelyből az élet vizét ittam ... amelyből erőt, ifjúságot, szépséget, ambíciót, művészetet, bátorságot, egészséget ittam a nagy gyalogútra ... Otthagytam, hogy mások merítsék meg benne piszkos tenyerüket, hogy mások apasszák drága, tiszta üde cseppjeit, hogy rátapossanak és besározzák és felzavarják és tönkretégyék és pocsolyává iszaposítsák szivárványosan habzó kristályos folyását.

Dömötör szeméből kicsordult a könny. Dömötör gyermekesen tiszta és mély fájdalmat és lelkiismereti furdalást érzett.

Elhatározta, hogy felkeresi Nórát és új életet kezd vele.

VII.

A Dömötör-villa, amelynek homlokzatáról a Sors bona, nihil aliud jelmondata hirdette a derűs és nyugodt életbölcse ség szelid fatalizmusát, az emlékezetes botrány után hamarosan elnéptelenedett. Már nem álltak meg kapuja előtt az elegáns hölgyek autói, a libériás cselédség elszéledt, zongoraszó többé nem szűrődött ki a háromives ablakok tábláin. Csak a műterembe nyíló hatalmas üvegtornácon keresztül lehetett látni, hogy egy fehérköpenyes Titán kalapáccsal, vésővel és egyéb acélszerszámokkal ostromol márványkolosszusokat és kőbálványokat. De a munka magán hordozta a harag és a bánat sötét unalmát. A szobrász barátjai elszéledtek, a szomszédok összesúgtak, nevetgéltek, vagy a szent megbotrányozás álarcát vették föl, ha elhaladtak a ház előtt. Csak egy vékony, magas, kinos-eleganciájú, sáppadt férfi látogatta gyakran a magányosan verejtékező művészt: Balthazar György rendőrkapitány, az amatőr, a dilettáns műgyűjtő, a művészettörténet és a pszichoanalízis lelkes rajongója. A derék férfiú csakugyan nem mutatkozott az előítéletek és a társadalmi konvenciók rabszolgájának, ő nem vetette meg a művészt, sőt barátsággal tapadt hozzá a balsors mostoha napjaiban. Megfelezte vele a bánatot, —mint mondta,—ámbar korábban nem volt része vele a békesség édességeiben és a dicsősé g mámorában. És megfelezte Dömötör erszényét is, ámbar nem szivesen, —mint állította

—mert az anyagiak mindig veszedelemmel fenyegetik az ideális barátság tartósságát. Szerencsére Dömötörnek nem volt szokása az anyagiak iránt érdeklődni—egyszerű és rajongó lelke hálás volt azért, hogy akadt egy emberi lélek, aki nem szégyenli a vele való összeköttetést.

Balthazár az esti teázgatások alkalmával gyakran kérdezősködött a fekete misék, a földalatti orgiák és az ópiumbarlangok mibenlétéről; sajnos, eziránt Dömötör a legtávolabbi útbaigazítással sem szolgálhatott. Ellenben elpanaszolta neki, hogy egykori szerelmét, Nórát, a szobrászleányt sehol sem tudja megtalálni, s ebben segítségét kérte hűséges barátjának.

—Neve?

—Balogh Nóra.

—Kora?

—Negyven éves lehet, úgy körülbelül ...

—Mikor láttad utoljára?

—Látni nem láttam, csak hallottam, hogy férjhez ment, egy leánykája született ... A férjét ... hogy is hívják csak a férjét?

—Igen, ez a fontos.

—Valter ... Waldeck ... hopp, megvan, Waldeck Rudolf vadászórnagy Ausztriában.

—Pompás ... készen vagyunk—lelkendezett Balthazár.—Egy katonai schematizmus.. és megvan az egész ...

—A férje meghalt ... ezt is hallottam,—nyögte ki lemondóan a szobrász.

—Annál jobb,—lelkendezett Balthazár—akkor a hadügyminisztériumban megnézzük a nyugdíjasok listáját. Meghalt a férje ... pompás ... ez az Isten rendelése ...

És két hét múlva diadalmasan jelentette Balthazár:

—Özveggy Waldeck Rudolfné született Balogh Nóra úrhölgy tizenhétéves leányával együtt Bécsben él, iparművészeti iskolájuk van a Leopoldstrasse 17. szám alatt III. emelet 8. ajtó. A leányt Ágnesnek hívják s az idei freudenauai szépségversenyen első díjat nyert 4685 szótöbbséggel. Feketeszemű, magas, karcsú, feltűnő szép lábú kis őzike. Nyomasztó anyagi viszonyok között élnek, mert anya és leánya az egyszerű barna kenyér tiszta és természetes ízét többre becsülik a homályos úton szerzett ananász és őszibarack-bowlé buja zamatánál.

Dömötör hálát adott az Istennek és örvendező lélekkel csomagolt, hogy Bécsben fölkeresse, magáévá tegye és elhozza ide, a zuglói-uti palotába régi szerelmét és ifjúkorának boldogságát visszaállítsa öreg napjaira.

És útközben ekképen elmélkedett:

—Hiába, a természet, a származás és a családi nevelés, a vérmérséklet és a lélek csiszolatlan egyszerűsége ellen nem szabad erőszakot elkövetni. Itt van az én esetem. Szédületes lendülettel haladtam fölfelé a dicsőség és fényűzés, a vagyon és előkelőség kapaszkodóján. Bárónő feleség, libériás cselédség, arisztokrata baráti kör ... mint egy operai rendező csapongó képzelete ... minden ősi ösztönöm és hivatottságom ellenére erőszakosan kiforgatott egyszerű és paraszti egyéniségemből. Mi lett a vége? Gúny, szégyen, megaláztatás. Ha megmaradtam volna homályos és hűvös zárkózottságom, munkával és küzdelemmel megédesített szegénységem, bohémes szerelmeskedéseim és polgári örömeim apró hotelszobájában, vagy egy külvárosi atelier fehérre festett csupasz négy fala között ... nem jutottam volna sem a kétes és hiú pompa fellegvárába, sem a fullasztó és gyalázatos bukás örvényébe. Milyen gyönyörű lett volna kis vidéki templomok márványmadonnáit faragcsálni, gipszöntvények modelljeit gyártani, síremlékek terveit rajzolgatni, este jó pohár bor mellett pipázgatni, jókedvű és természetes cimborák közt muzsikálni és Nóra pompás derekát átölelve, szép csendesen pihenésre ballagni, nap-nap után valahol egy kis falu határában, közel Budapesthez, mindjárt az út szélén épített földszintes villában, ahol petroleumlámpa enyhe fénye mellett apa és anya, nagyocská leány, egy rövidnadrágos fiúgyerek—teringettét! hadd jöjjenek a gyerekek, mint az orgonasípok,—négy öt maszatos kis szobrászinas üldögél, az egyiket nagyapámról Andrásnak, a másodikat apámról Pálnak, a harmadikat magamról Jánosnak, s leányt édesanyámról Klementinának, a legkisebbet, gyönyörű, feketeszemű, izmos, fúrge, pajkos csavargó kis libuskát pedig óróla: Nórának keresztelte volna a falu plébánosa ...

És a vasúti kocsi puha párnáján a boldogságtól elérzékenyedve, majdnem sírva fakadt Dömötör és oly izgatottan s oly sűrűn nyaldosta, kemény, kicserepesedett vastag ajakát, mint még soha életében ...

És két hét múlva Nóra és leánykája, Ágnes már átvették a Zuglói-úti villa háztartását. A szobrász nem tagadta, hogy ezt a boldogságot barátjának, Balthazár rendőrkapitánynak köszönheti, s hálája jeléül neki ajándékozta egyik legszebb alkotását, Lédának és négy gyermekének, Castornak, Polluxnak, Helénának és Klytaimnestrának bronzba öntött csoportozatát.

Ettől fogva újra hangos és derűs volt a művész házatája. Nem csoda. Nóra és leánya ragyogóan érdekes és vidám teremtések voltak. János az első pillanatban, ahogy Bécsben megpillantotta őket, majdnem felkiáltott annak a hasonlatosságnak a láttára, amelyet a fiatal Ágnes és a hűsz

esztendő előtt elvesztett Nóra arca, termete, hangja, járása és szempillantása mutatott.

—A természet csodálatos játéka ez—tűnődött a szobrász meghiúsultán.—Az Ég határtalan kegyelme, hogy öregségemre visszaadta nekem egészségben és fiatalságban elhagyott múzsámat. Megismételte, megkettőzte az életemet. Húsz esztendő nyomtalanul tűnt el a hátam mögött s most újra kezdődik minden szépség és boldogság, mintha a húsz esztendőt csak átálmodtam volna. Én is fiatal vagyok és újra kezdem az életemet.

És nyomban halálos szerelmet érzett Nóra leánya iránt.

—Amde mi lesz Nórával?—kérdezte ijedten önmagától.—Nóra érett asszonyi pompájában, kissé bágyadt és kiélt szépségben állott előtte, mint egy fejedelmi tearózsza. Sokban emlékeztette őt Van Roosen bárónőre, csak hogy Nóra fekete hajú és sugárzóan életerős, dús, energikus, kacér és vidám. Csak Dömötör szemérmességén múlt, hogy nyomban nem folytatták ott, ahol—ezelőtt húsz esztendeje, Hellmer tanár atelierjében, a modellek és növendékek társaságában—abban hagyták. A művész egyelőre nem élt régi jogaival. Egyrészt mert szerelmes volt a kis leányba, másrészt, mert házasságról, családról, gyermekekről és keresztelőről álmodozott, végül, mert becsületérzése, jámborsága és kötelessége azt sugallta, hogy Nórával kell a menyasszonyának tekintenie s rá kell bíznia a továbbiakat.

Annyi bizonyos, hogy Nóra és leánya átvették a palotát, berendezkedtek és megosztották az uralkodáson. Külön lakosztályaikban meglepő izléssel, hozzáértéssel és otthonossággal elhelyezkedtek, nyomban barátokat, rajongókat, és ingyenélő tányérnyalókat gyűjtöttek maguk köré és egykettőre kialakult a két imáandó és érdekes hölgy udvara, amelynek majordomusa, kancellárja, mindenható kegyence és minisztere Balthazar lett, a rendőrkapitány. Az új társaságban alig volt egyetlen ember, aki Van Roosen bárónő uralkodása alatt is bejáratos lett volna a villába. A bárónő ugyanis a férfiak közül a fiatalságot, a nők köréből a meglett, vagy legalább is érett korban levőket invitálta. Most pontosan ellenkező tendencia mutatkozott. A férfiak nagyrészt tul voltak az ötvenen és a nők a húszas évek virágzó ifjúságát képviselték. A férfiak a nyugalmazott tábormokok, versenyistállótulajdonosok, gazdag bankárok, lecsúszott arisztokraták, tőzsdeügynökök, adósságba merült előkelő államhivatalnokok köréből kerültek ki, a nőket a színházak, dalcsarnokok, mulatók tájáról, az irodalom és művészet terméketlen hisztérikáik közül, briliánsoktól csillogó állástalan tanítónők s művésznövendékek pompás bundákba burkolt, szelíd és engedékeny nyájából terelte össze a fáradhatatlan és szolgálatrakész Balthazar.

—Annyi bizonyos, hogy a város legszebb hölgyei és leggalánsabb gavallérjai szerencsésüknek tarthatják, ha küszöböt átléphetik—hízelt édeskés finomsággal Dömötörnek.—A cinquecento szalonjainak képe elevenedik meg itt, a te művészettől és szépségtől átlengett palazzodban.

És példákat sorolt fel a renaissance történetéből. Sok hasonlóságot talált a Dömötör-villa társasága és a sienai Michelangelo elnöklése alatt álló művészkompánia között, amely a római pestis dülése után az örök város népét a maga zseniális bohóságával az új élet élvezetére megtanította. Agostino Chigi bankár sógornójával, a szép Madonna Porziával állította egy sorba Nórával, külsőleg pedig madame d'Etannes-nál, I. Ferenc kedvesénél, sőt Diane de Poitiersnél is különbnek magasztalta őt, aki szépségén, okosságán, zsenialitásán kívül még erényességével és hűségével is felülmúlja halhatatlan elődeit. Meghatottan és ellágyultan kívánt szerencsét az új élet örömeihez és kijelentette, hogy ez Dömötör János életében van olyan nagyszerű epocha, mint a renaissance az olasz és francia kultúra történetében.

Mindamellettnél is nagyon tévedne az, aki ebből azt következtetné, hogy a szobrász boldog volt ebben a renaissanceban. A helyzet egy cseppet sem hasonlított ahhoz a romantikus elképzeléshez, amelybe ő az új életet beállította. Nyoma sem volt abban sem a hajnalban kezdődő munka áhítatos buzgóságának, a verejtékező alkotás diadalmas fáradságának, az esti pipázgatások, a jóléti és egyszerű cimborák közt való muzsikálgatások, kuglipartiek és erdei kirándulások, vasárnapi sörözések és ezüstös holdvilágnál végzett halászatok idilli örömeinek. Az Angelus hangjait elnyomták a zongorán előadott modern négerdalok akkordjai, fülemile és pacsirta helyett kezdő operaénekesnők trillái csattogtak a park villanykörtékkel gyéren világított bokraiban, s kugliparti helyett nehéz bakkarajátszmákban kellett résztvenni a megrémült lelki szobrászknak.

Néha ugyancsak megszeppent, ha átgondolta, hogy mire vezet ez az élet. De Nóra és Ágnes oly szép volt s a társaság minden tagja oly fennen magasztalta a két hölgy tökéletes erényeit és vonzó társadalmi tulajdonságait, hogy nem tudott beleszólni a fiatalság önfeléd, bájos könnyelműségeibe.

—Hadd tombolják ki magukat a sanyarú évek egyhangú és unalmas nélkülözései után—gondolta atyai belátással.—Majd megújulnak és rájönnek arra, hogy az igazi boldogság az élet csendes harmóniájában és az igénytelenség bölcsességében rejlik. Aztán majd elválik: vagy az anyja, vagy a leánya a feleségem lesz ... s ez föloldja a most még fülsiketítő diszsonanciákat.

És ő maga lassan-lassan elvonult. A park végén egyszerű, de tágas üvegterületen állított föl magának s ott hajnaltól estélig gyúrta, formálta, simította megkezdett kolosszális kompozícióit. És esténként, mikor a díszcserjék, rózsafák, délinövények, ritka piniák, egzotikus virágbokrok alól a hölgyek társaságának ezüstös kacagása, poharak csengése, a szalon-kapelle buja táncmuzsikája fölhangzott, szerelmes párok gyakran odalopódtak a szobrász ablakához s a függönyök között lesték a lihegve, dohogva, izzadva küzködő művészt.

Dömötör haja, bajusza, szemöldöke fehér volt a gipsz, agyag és márványpor szállongó felhőiben, hatalmas törzse görnyedezett a kőtömbök, agyagmasszák emelgetésében, felgyúrt karján kirajzolódtak az erek, ahogy az anyag ellenállásával viaskodott. Sírt a márvány a fűrész fogai alatt, nyögött az agyag a herkulési marok szorításában, szikrázott a szilánk a véső, a kalapács, a reszelő súlyos érintésére, egy nagyszerű, haragos, zord szimfónia zenéje kísért a művészi erőfeszítés isteni tornáját.

A szerelmesek nevettek és féltek és elfutottak, mert szégyelték volna magukat, ha a verejtékező Cikiops észreveszi kíváncsiságukat.

Egy ilyen éjszaka után reggel nyolc órakor megjelent a házban egy ügyvéd, két tanúval, egy rendőraltiszttel és három, egyenként százezer koronáról kiállított váltót mutatott be Dömötörnek, amelyre a művész neve szemmeláthatólag hamisítva volt.

Nóra volt a hamisító.

Dömötör eladta készen álló szobrait, bronzait, érmeit, reliefjeit, gipszmodelljeit és kötelezte magát, hogy öt esztendőn keresztül minden művét átadja a hitelező bankároknak. És nem is haragudott.

—Legalább lesz, ami munkára ösztökéljen.

Nóra azonban sírt és vonaglott a lelkiismeretfurdalás és megbánás tisztító tüzeiben.

—Ezután más életet élünk—fogadkozott anélkül, hogy Dömötör ezt megkövetelte volna.—Mindenekelőtt férjhez adjuk a leányomat.

És bemutatta jövőbeli vejét gróf Enrico Pagginit, olasz lovastisztet szolgálaton kívüli viszonyban, egy huszonnégy éves, egérszemű, piros ajkú karcsú gavallért, a ház gyakori vendégét, aki nem tud Ágnes nélkül élni, de hogy vele élhessen és elvihesse haza Sienába, ősi kastélyuk, olajfaerdeik és szőlőlugasaik földi paradicsomába, kétszázezer korona hozományra van multhatatlanul szüksége.

Dömötör boldog volt, hogy a legdrámaibb problema: Nórával szemben való kötelességei és Ágnes iránt kilobbant szerelme ilyen pompás önkéntelenséggel megoldódott.

—Nem is volt tiszta és erkölcsös gondolat—állapította meg magában bűnbánóan, hogy vágyaimmal —habár titokban is—e gyenge és ártatlan leányka után törekedtem. Az Isten úja ez—mondogatta megbékélten és rezignációval.

És házára kétszázezer koronányi jelzálogkölcst vett fel, hozományul a szerelmeseknek.

—Menjetek békével Sienába és legyetek boldogok.

A mihez extázistól reszkető hangon kívánt szerencsét Balthazar is, a ház szolgálatkész és önfeláldozó barátja.

VIII.

Az ember szépen megházasodik, mindegy, ha öreg korában is, csak az a fontos, hogy magához való nőszemélyt vegyen feleségül. Mindenki megbánta, aki akár alul, akár felül házasodott a rangján. Művészember, alacsony származású, még ha királyok barátja is, ne vegyen el főrangú hölgyet, mert az megcsalja az inasával; aki pedig modelljét vagy cselédleányát teszi nejevé, biztos lehet, hogy felesége beleszédül előkelő barátja karjaiba. Nóra már nem éppen fiatal, de szép, temperamentumos és kíváncsi; józan, de tele van az élet vágyával és be tudja ragyogni kedélyével, szerelmével és okosságával egy művészember öregségét. Ismeri a világot, tud férfiak és asszonyok nyelvén beszélni, jártas az üzleti élet titkaiban (maga is iparművészeti tárgyakkal kereskedett), szereti a pénzt s otthonos a jólétben; bizonyos, hogy nagyszerűen fogja adminisztrálni az ura művészetét. Hogy eddig tékozló volt és egyszer megbotlott a törvény paragrafusaiban: ennek a hirtelen átmenet, a váratlan szerencse és helyzetének bizonytalansága volt az oka. Most már torkig van az esze-veszett karnevállal, szinte áhítozik a nagybőjt szigorú mértékletessége, takarékoskodása, valamint a vagyonyűjtés hasznos örömei után és szép csendesem készülődik az öregség napjaira. Ezentúl tehát Nóra kezeli a vagyon megmaradt roncsait. Nóra egyezkedik a bankárokkal, akiknek elsőbbségi joguk van minden új alkotására, törlesztgeti a jelzálogkölcst és megveti alapját az anyagi újjáéledésnek. Ő pedig dolgozik, a mindenségét, éjjel-nappal dolgozik, mint az igavonó barom, mert labor omnia vincit és úgy sincs más öröm ebben a cifra rongyos földi életben. És ha a villát el kellene adni? Ha automobilt és fogatot többé nem tarthatna? Vigye el az ördög! Hadd jöjjön a dunamenti kis község, a fehérre festett csupasz atelier, a napsütéses udvar a vén diófával, csak ott legyen Nóra a ragyogó fekete szemével és ringó termetével, aztán hadd jöjjenek a gyerekek, András, Pál, János, Klementina, Nóra, teringgettét, úgy sincs semmi öröm más ezen a kerek világon.

—Nóra—rontott be barátnőjéhez villogó szemekkel, égő arccal, extázistól kicserepesedett ajakkal a művész,—akar-e a feleségem lenni, édesem?

Nóra szemérmesen elfordította a fejét, néhányszor halkán köhintett, azután odaborult a férfi vállaira.

—Meg tud-e nekem bocsájtani?

Dömötör János térdére ültette az asszonyt és emlékeztette őt Hellmer professzor műtermére. Majdnem sírtak. Nóra úgy belebújt a szobrász hatalmas karjaiba, mint Vénus szerelmes galambja a fészkébe.

—Te vagy a legdrágább, legjobb, legszebb ember ezen a világon.

Kitűzték az esküvő napját, addig Nóra a villa északi szárnyán Van Roosen bárónő üresen hagyott hálószobájában lakott, Dömötör pedig a kerti műteremben töltötte éjszakáit.

—Jegyesedhez pedig ne közeledjél az esküvőd napjáig—súgta neki egy imádságos, előénekes, szemérmes öreg parasztasszony hangja, ezerjófűves édesanyja ősi magyar tradíciós szelleme.

János két hét alatt megmintázta a bolyongó Odysseust, amint hazatér és feleségét Penelopét a kérők karjaiban találja; a fáradt hős megrendülve, némán nézi az orgiát; áll az ajtóban, de már egyik vállával kifelé fordul; szenvedő arcának csak a profilja látszik. A domborművet, amely két méter magas és négy méter hosszú volt, a párisi nemzetközi tárlat számára készítette. Valahányszor ránézett, mindig Michelangelo és a Kentaurók harca jutott az eszébe.

—Ezzel kezdem meg az új életet—dörmögte magában, amikor agyagportól és izzadtságtól összecsapzott kemény haját borzolgatva, gyulladt szemmel, lihegő ajakkal ott állott a kész remekmű előtt és méregette az alakok arányait, a dőzsölő csoport elrendezését s Odysseus arcának fájdalmas eltorzulását.

—Te a magad sorsát mintáztad bele ebbe a márványrengetegbe—gúnyolódott vele egy kárörvendő gonosz kis ördög a szívében.—Erre talán nem is gondoltál, öreg cimborá.

János elnevette magát. Bolond ötlet. Az ember kigondol valamit, erős akarata van a megvalósításához és megcsinálja szépen, lelkesen, gondosan, izzad, tüzel, dolgozik, kimerül, alszik egyet és megöleli a feleségét: nincs tovább. Ami ezen túl van, az beteg ember lázas álma, romlott fantáziák káprázata, süketek hallucinációja, vakok rémlátása, önmagukkal meghasonlott lelkek délibábja. Az egészséges ember tudja, hogy sors bona nihil aliud és jót húz a kancsóból a bosszúságok után.

Elővette fiókjából a borosüveget. Liternyi, nagy öblös poharat félig töltött vele, megpótolta habzó, szénsavas ásványvízzel és egy hajtásra kiitta a csípős, savanykás keveréket. Aztán pipára gyújtott és elégedetten letelepedett munkája elé egy falócára:

—A fő az, hogy élünk egészségben, kezünk alatt ég a munka s hogy a relief, teringtét, csinos egy kompozíció. Tátva marad Párisban a kritikusok szája. Ez a fődolog.

Nyolc nappal az esküvő előtt Nóra sugárzó arccal jelentette, hogy megtalálta a módját, mint kell Dömötör zilált anyagi viszonyait egy fogásra elrendezni.

—Tulajdonképpen Balthazárnak köszönhetjük az ideát,—mondta szapora bőbeszédűséggel.—Vegyük csak a dolgot úgy, ahogyan van. Neked, édes szívem, jelentékeny adósságod van, ugy-e?

—Sajnos, jelentékeny. Kétszázézer az Ágnes hozománya, háromszázézer a három váltó, az összesen félmillió,—számítgatta Dömötör és egy kissé elvörösödött szégyenletében.

—Százézer korona adósságom van nekem,—tette hozzá hanyagul az asszony.

—Az hatszázézer.

—Az ékszereim zálogban vannak.

—Az hétszázézer.

—Mondjuk nyolcszázézer, mindennel együtt. Tehát körülbelül egy milliót jelent az adósság, ha meg akarjuk váltani a bankárok opcióját és kiegyenlítjük az apró-cseprő tartozásokat. Már most ide figyelj. A villa, a berendezés, a műtárgyak, az ezüst, a fölösleges díszruhák, kosztümök, régiségek, fegyverek, az autó, a lovak, mind összevéve megérnek vagy két milliót.

—Két milliót?—kérdezte elszörnyedve Dömötör, aki sohasem sejtette, hogy ily fejedelmi vagyon felett rendelkezik.

—Ugy-e drága, öreg Herkulesem, nem is tudtad, mi van a te Nórád gondjai alatt?

Dömötör hálásan csókolta meg a feléje nyújtott puha, fehér, selyemsima kezét. —Nos?

—Nos, Balthazar hozott egy műkereskedőt, nagystílusú gyűjtőt és pénzembert, az hajlandó két milliót leolvasni a villa és annak minden ingósága ellenében. Egy milliót rögtön készpénzben fizet, a másikkal pedig adósságaidat rendezi, ha te is úgy akarod.

Egy millió készpénz és ráadásul megszabadul a villától, a bankároktól, az adósságaitól, az autójától, a lovaitól és a cselédségétől!... ez több volt, mint amennyit Dömötör János hirtelen át tudott fogni a fantáziájával. Egy ideig elkábulva bámult Nóra fekete szemébe, zavartan és izgalomtól öntudatlanul nyalogatta az ajakát, aztán kurjantott egyet, majd élesen csattogva, mint egy mámoros fülemüle, füttyörészni kezdett.

Percek múlva tért csak magához.

—Imádlak Nóra, te gyönyörű, te nagyszerű, te ördögös asszony!

És hatalmas karjaiba zárta az ő imádott feleségét.

Két nap múlva megkötötték az adás-vételi szerződést, harmadnap tisztázták a dolgokat, a jelzálogkölcson, az adósságok és a bankárok opciója körül, a negyedik nap nagy áldomást ittak a ragyogó üzlet örömére. Dömötör szabad, boldog, megifjodott, újjá született ember, istenáldotta ifjú szobrásznövendék, sőt pirospozsgás, tenyeres-talpas, farkasétvágyú, csavargó kőfaragólegény módjára fütyörészett a lakomán, amelyen az ünneplés központjában Nóra mellé Balthazár barátját állította, minden jónak, szerencsének, boldogságnak értelmi szerzőjét, ezt az önfeláldozó és lángeszű férfit ... a teremtésit, nem is tudja elgondolni, mint róhatna le háláját e példátlan baráti szolgálatokért.

—Most aztán ki a falura!—vezényelte dörgő basszusán a szobrász és két gigászi karjával hol Nórát, hol a rendőrkapitányt ölelgette.—Ki a falura, a folyó partjára ... vésővel, kalapáccsal, mintázófával, horgászó bottal, pipával és harmonikával ... hála Isten, vége e nagyúri komédiának, ezentúl nem fogunk színházat játszani léhűtő barátaink mulattatására. Nóra, Nóra, én édes, gyönyörű kis társam az életben, megint két siheder, ugrifüles, csacska szobrásznövendék leszünk, összeházasodva, férj és feleség s aztán hadd jöjjenek ... teringettét, mához egy évre lesz az András keresztelője.

Igy lelkendezett a művész és leborult a sors ajándéka, Nóra szerelme és a magához való idillikus, földhöztapadt, piros-pozsgás élet feltámadása előtt.

Ez volt a negyedik nap.

Ötödik nap Nóra és Balthazár a millióval együtt eltűntek a fővárosból, búcsúlevelet hagyván hátra, melyben megírják, hogy nem tudnak egymás nélkül élni, bocsásson meg nekik, hálátlan, gonosz, önző, de a szerelemben megtisztulást kereső két tékozló gyermekének, áldja meg őt az Isten a jóságáért, ők elvitorláznak Amerikába.

—„Fenkölt lelked meg fogja érteni—írja Balthazár külön utóirat formájában—hogy nekünk nagyobb szükségünk van e néhány rongyos koronára, mint neked, aki a művészi lángelme kifogyhatatlan kamrájában oly mélyen és gyakran nyúlsz bele, amint csak királyi kedvednek jól esik. Mi, akikben sem a teremtő erőnek, sem a kincskeresés művészetének szikrája sem lappang, a te irgalmasságodhoz folyamodtunk s figyelmedbe ajánljuk Ruskin következő szavait: Legyetek irgalmasok, hogy irgalmasságot találjatok. Te a nagy Ruskin útmutatása szerint összegyűjtöted a hasznos és csinos javak tekintélyes mennyiségét s nem bánod, ha abból másoknak is jut, még ha azok érdemtelenek is és zálogházba vinnék, vagy elkártyáznák kincseidet. Ami pedig elhatározásunkat illeti, engedd meg, hogy azt kettős alapon indokolhassam. Az egyik a pszichózis körébe tartozik: Nóra és én megtaláltuk egymást, mint ahogy egymásra bukkannak Hermes és Afrodité. Mi vagyunk az a két félelme, akik—Aristophanes szerint—az irigy istenek beavatkozása előtt nemcsak lelkileg, de testileg is egyek voltunk s azóta a századok sorozatán a reinkarnációk átváltozásain keresztül folyton-folyvást egymást hajszoljuk őrzöngő epekedéssel. Most végre egymásra találtunk. Szabad-e ily természeti parancsnak ellenszegülni? Nevezd a mi leküzdhetetlen szenvedélyünket szexuális neuraszteniának, a determinizmus egy patológiai megnyilvánulásának: mindegy. Mi nem merünk a felénk zuhanó Ananké tragikus erejével szembeszállani. Nem akarunk neked, a te fennenjáró lelkednek, szemtől-szembe szenvedéseket okozni. Bizonyára összehasonlíthatatlanul kisebb a bűnünk így, ha a távolban vétkezünk a te gyengéd illúzióktól mámoros házassági szándékaid ellen. A másik ok, amely szökésre kényszerített: felebbvalóim rideg és korlátolt bürokratikus eszejárása, a lelki élet labirintusában való járatlansága, vaksága és kegyetlensége. Hiánya ama képességeknek, hogy a belátásos elmélet segítségével mérlegelnék az egyéni erkölcs titkos mélységeit és szolidaritást tudnának fentartani a kiválasztottak megítélésében. Sikkasztásnak, hivatalos hatalommal való visszaélésnek, okirathamisításnak minősítenek oly cselekedeteket, amelyek felett a XVI. század pápai, hercegi és köztársasági törvényszékei mosolyogva szemethunytak a társadalmi osztályok szolidaritása és az etikai individualizmus belátása alapján. Gondold meg barátom, ha annakidején Vékony György és nejevel kapcsolatban te is efajta kegyetlen tökfilkók kezébe kerülsz és nem vezet a sors az én megértő lelkemhez ...”

—Alávaló szemét nép!—mordult fel a szobrász és ha e pillanatban kezeügyébe kerül, pipaszárával bizonyára végighúz Hermes és Aphrodite hátán.

Később azonban legyintett a kezével és így szólt a tükörből visszasugárzó keserű, sápadt, eltorzult képmásához:

—Dehát tulajdonképpen mi történt veled, öreg cimbora? Semmi. Itt állasz asszony, palota, millió és jóbarát nélkül. Hát nem így kezdted az életedet? Vesztettél valamit? Semmit. A fő, hogy élsz, egészséges vagy és derekasan tudod forgatni a vésőt. Semmi fontosat nem vesztettél, ha megmaradtál önmagad számára.

Aztán fogta vésőjét, kalapácsát, sötét felleghajtóját, mintázófáját, görcsös botját s bolyhos szőrű olasz kalapját és kiballagott a palotájából anélkül, hogy egyetlen egyszer is visszapillantott volna az országról.

—Még szerencse is van a veszteségben—gondolta útközben megbékélve.—Megszabadultam a bankároktól. Most már csak akkor és azt dolgozom, amikor abban jókedvem telik. Odysseus, a vén, hiu, fecsegő, hetyke csavargó sokkal veszettebbül járt, pedig milyen ravasz fickó volt az istenadta.

Azután sebesen szedte lábait, hogy még otthon találja Piacella bácsit, a sírkőgyárost. A

Köztemető-út elején mégegyszer észébejutott a két méter magas és négy méter hosszú dombormű.

—Pénélope! Teringettét, nem szabad a Penelopékra építeni. Ezeket a feketeszemű és hajlóstörzsű kis bestiákat a legenyhébb szellő is megingatja. Csakugyan nem valók egyébre, mint hogy modellt álljanak szép, állati testük meztelenségével.

IX.

—Piacella Virgil, öreg cimbor, önhöz jöttem először, hogy elpanaszoljam sorsom szomorú fordulását. Két ilyen kipróbált barátja az olasz márványoknak és a bronzoknak, a gránit és homokkőoszlopoknak, bizonyára legelébb megértik egymást jó és balsorsban egyaránt.

Így állított be Dömötör a sírkőgyáros irodájába, amely a Köztemető-úton egy kőkockákkal, búsuló szentekkel, feszületekkel, gyászoló angyalokkal telerakott udvar végén várta a rendelőket. Az udvar csendes volt és néptelen. A munkaidőnek vége volt már s a félig elkészült embertörzsek úgy sorakoztak ott egymás mellett, mint amputált és bepólyált hadirokkantak a kihallgatáson. A szanaszét heverő kereszték egy feldúlt temető benyomásával borzongatták meg a látogatók hátgerincét. Az ember félt, hogy alattuk egyszer csak holttesteket és szertehullott embercsontokat pillant meg, ha nagyon széttekintget.

Benn az irodában Piacella Virgil éppen napi bevételeit számolta. Az ablakon vörös drótkalitikában kanári madár búcsúzott éles hangon a hunyó napsugártól. A díványon két óriás angoramacska dorombolt. A szögletben kutya nyöszörgött és két-hármat belevakkantott a művész szavaiba. Piacella Virgil és állatai nem szerették a klasszicizáló művészeket.

A szoba sarkában állott az íróasztal s fölötte két fehér lap hívta fel magára a figyelmet. Az egyikken vastag, fekete betűkkel ez volt olvasható: „A t. megrendelő művész urak a munka árát előre tartoznak lefizetni.” A másik lapon ez volt: „A tulajdonos Piacella Virgil akadémiai szobrász úrnak szólítandó a művész urak által is, akiknek csak délután négy és öt óra között áll szolgálatára.”

Mindakét felírás az adósságcsináló és emellett bizalmaskodó, hetyke bohémeknek szólt, akik a tisztos sírkőgyárost gyakorta csak öregemnek, vén uzsorásnak, vagy Piacella apónak címeztették.

Dömötör most észre sem vette ezeket a rideg és kertelés nélkül őszinte figyelmeztetéseket. Az volt a szándéka, hogy néhány ezer korona kölcsönt kér gazdag barátjától.

—Műtermet és márványt akarok szerezni, hogy újra kezdjem az életemet.

A sírkőgyáros agyában ravasz ötlet cikkázott fel, mint éjjeli csendben vizek felett, a távoli felhőszakadás előfutárja. Nyomban elhatározta, hogy kölcsönt nem ad a művésznek, ellenben örök időkre leköti, bérbeveszi, megkaparintja magának és monopolizálni fogja. Már látta a szobrászt, mint egy munkagépet, amely ontani fogja az aranyakat.

—Pérez kellene önnek, igen tisztelt barátom?—kérdezte fájdalmas vonaglással, mint aki egy nagy szerencsétlenség előérzetében vergődik; mint aki látja, hogy az emberek vakon rohannak önnön vesztükbe, mert nem ismerik sem a maguk, sem a megkívánt dolgok veszedelmes természetét.— És mit csinálna a pénzzel, ha szabad érdeklődnöm?

—Műtermet bérelek, márványt vásárolok ... mintázóállványom, ágyam, szekrényem, mosdótálm sincs, mindent odahagytam a zugló-i uti villában.

—Hm, hm—dörmögött a gyáros,—mindent odahagyott. Ez az, amiről beszélni akarok. Ugy-e, Önnek pénze, múkincse, lova, kocsija és autója is volt, nemcsak ágya és mosdószekrénye?

—Volt—nyögte keservesen a szobrász.

—Nahát.

A kutya nagy lustálkodva feltápáskodott s a szomszéd szoba felé vánszorgott, ahonnan lépések zaját hallotta.

—A fiam, Garibaldi—magyarázta kutyájának a gyáros.—Itthon van a fiam, az anyjával beszélget.

A kutya helybenhagyólag csóválta a farkát, szánakozva belenézett gazdája szemébe és visszabújt a szoba sarkába. Piacella újra a szobrász felé fordult.

—Nemde, önnek milliói voltak?

—Voltak.

—Nahát.

Csend. A kanári megunt a fütyörészést és behúzta a fejét tollaiba.

—És most nincsenek. Miért? Mert nem való az ön kezébe pénz.

—Igaza van, Piacella.

—Egy krajcár sem való az ön kezébe, Mester. Pedig kár önért.

—Hát mit kellene tenni?—kérdezte a művész gyanakodva.

—Még nem tudom. Az egyszer bizonyos, hogy önnek dolgoznia kell. Labor omnia vincit. Persze nem a saját szakállára. Ezzel már megjárta a Mester. Ön egy zseniális, de élheterlen ember, aki nem tud bánni a pénzzel. Ha magára hagyjuk, egész életén át nyomorogni fog. Pedig kár volna a Mesterért.

Dömötörnek eszébe jutottak a bankárai, akik egyszer már bérbevették a tehetségét. Halálos vétek volt a szerződést megváltani. De ha Piacella hajlandó volna ugyanazt megcsinálni ...

És előadta, hátha ebben a formában tudna a derék olasz segíteni.

—Nehéz dolog, nehéz dolog—mormogott a gyáros.—Itt nem baráti szívességről, itt művészetről van szó elsősorban. És művészi dolgokban nem megyünk személyes szimpátiák után.

Közben pedig azon tépelődött, hogy mint tudná az ügyet minél olcsóbban nyélbeütni. Megvallotta tehát, hogy neki, egyszerű kőfaragónak, a művészekről és művészetről alkotott fogalmai nem éppen eredetiek. Ő már csak a számvetéshez ért, a goromba élet kiölte belőle az intuiciót s amily otthon van egy kereskedelmi mérleg elkészítésében, annyira hiányzik a kritikája az igazi művészet értékének megítélésében.

—Azt nálam senki jobban nem tudja kikalkulálni, hogy mennyibe kerül a carrarai márvány köbmétere, mi a költség munkadíjra, szállításra, rezsire, adminisztrációra, hirdetésre, mennyi vállalkozói nyereséget kell hozzácsapni mindezekhez, hogy abban a befektetett tőke amortizációja is bennfoglaltassék. De hogy mit ér nekem ennek vagy annak a művésznak, divathoz, szeszélyhez, a műzítés csapongásához, a piac felvevőkéességéhez, a műpártolás tendenciájához, az állam és a társadalom hangulatához kötött produktív képessége,—ennek a megítéléséből, sajnos, már kivénültem s e téren moccanni sem tudok művészeti tanácsadómnak, fiamnak, Garibaldinak megkérdése nélkül.

Ami igaz, az igaz, Piacella Virgil az ő tömör formában megszövegezett kritikai nézeteit fiától, Piacella Garibalditól szokta kölcsönözni, ettől a pápaszemes, hórihorgas, kopaszodó koponyájú, selymesszakállú, sárgabőrű esztétától, aki évek óta azon fáradozik, hogy megreformálja a művészeteket, vagy legalább is új iskolát teremtsen, mint Ruskin vagy Tolstoj. Az ifjú Garibaldi egyike volt a legnagyobb művészeknek; de nem a kezével, nem is a hüvelykujjával dolgozott, mint Dömötör, s nem is árasztotta el a tárlatokat bevégzett szobrászalkotásokkal, csak röpiratokkal és esztétikai fejtegetésekkel, amelyek a szellem mélysége, a kedély transcendentális finomsága és a fantázia mérhetetlen dimenziói révén az összes szobrászoknak fölébelyezték őt. Főművét, amely „Aestopsichofizikai kísérletek a képzetek és jelenségek összefüggésében” címet viselte, bizonyára a század legjelentősebb kísérletei közé sorozzák mindazok, akik érdemesnek tartják elolvasni, De, sajnos, senkisé tartotta érdemesnek.

A sirkőgyáros tehát behívatta magához Garibaldit és tanácsát kérte ki, vajjon egy netalán megkötendő szerződés célravezető volna-e abban az irányban, hogy azáltal Dömötör János és Piacella Virgil egyaránt megtalálják számadásukat.

—Nem,—adta meg a választ Garibaldi.

—És miért nem?—kérdezte atyja, a sirkőgyáros.

—Azért!—felelte Garibaldi mogorván és távozni készült.

—Látja,—sóhajtott az öreg kőfaragó bánatosan, —így vélekednek önről a modern művészek általában.

—Nem értek a szobrászathoz?—kérdezte ijedten Dömötör és megragadta az ifjú esztéta kabátját.

—Nem mondtam,—védekezett amaz.—Ért ön biz a mintázáshoz. Csakhogy Európában legalább ötvenezer szobrász csinálja ugyanazt, amit ön, s ha, tegyük fel, valamennyi a Leonardo da Vinci ügyességével formázza is az aktjait, nem gondolja ön, hogy ebből immár untig eleget termel Európa? Szükség van arra, hogy e hamis és banális, erkölcstelen és haszontalan meztelenségkultusz fokozásához az édesapám tőkéje, vállalkozási kedve és munkája is hozzájáruljon? Nem, kedves mester, nekem egész más fogalmain vannak a művészetek hivatásáról.

Dömötör mennydörgő hangon közbekiáltott:

—Én azt hiszem, hogy a művészet legfőbb célja jól ábrázolni egy meztelen embert.

Az ifjú Garibaldi mosolygott.

—Talán az ember ideáját akarja ön mondani? Az erkölcsi embert, a lelket, a karaktert, az isteni szellem hordozóját.

—Nem. Engem az idegekkel és izmokkal felruházott csontozat érdekel. Itt a váll-lapocka és a kulcscsont, ott a vállcsont és a csipő, fentebb a gerinc-oszlop s a koponya, mindegyik a maga izületeivel, domborodásával és mélyedésével,—magyarázta felbőszülve a művész és megragadta a fiatal esztéta gallérját, maga elé állította, megpörgette, kiegyenesítette és sovány testén rendre kimutatta, megtapogatta, kirajzolta hatalmas bütykös ujjával az említett domborodásokat és mélyedéseket.

Garibaldi fájdalmasan felordított, de az ügyet sem vetett a vonagló emberkére.

—Ha önnek, fiatal barátom, volna egyáltalán teste, ha bő és puha kabátja alatt fel lehetne lelteni a hus szövődékét, az izomrostozatot és csontrendszert, akkor megmutatnám önnek, mily nagyszerű gépezete az a fizikai erőfeszítésnek, a mozdulatoknak, amelyek alatt az izomcsomók és idegdudorodások a legnagyobb játékokat mutatják. És akkor elhinné nekem, hogy az ábrázolásnak legfontosabb pontja, hogy jól tudjunk megrajzolni egy meztelen férfit vagy meztelen nőt. Mit tudja ön, mily gyönyörű vonalakat írnak le a váll-lapockák és mily megragadó látvány az az öt álborda, amelyek emelkedéseket és domborulatokat formálnak a köldök körül, mialatt a test előre vagy hátra hajlik ... mit tudja ön ezt uram?

Hogy lélekzetet vegyen és megtörölgesse izzadt homlokát, egy pillanatra szünetet tartott a megharagított művész. E pillanat alatt már meg is bánta heveskedését.

—Bocsásson meg uram, ha megsértettem.

Garibaldi megvetőleg mosolygott és legyintett a kezével.

—Értem önt, értem. Nem haragszom. Engem a teória terén nem lehet megsérteni. Csak sajnálni tudom önt, hogy a művészetben nem érdekli egyéb, mint az anatómia és az epidermis szövettana. Engem pedig érdekelnek a lélek tragédiái, az eszmei élet miszticizmusa, azok a dolgok, amelyekről Hamlet előadást tartott Horationak: a lélek redői, a szenvedélyek titkai, az emberi dolgok végcéljai, a lét vagy nemlét érvei s utálattal fordulok el a kezdetleges művészet imitativ ügyeskedéseitől, amely alatt egy rothadt érzékiség gyáva obscenitása, egy művészi affektáció alá rejtett, közönséges élvhajászat búvik meg.

És zsebéből kihúzta uj könyvét, amely a szobrászat bölcséletét tárgyalta.

—A szobrászat lényegét először tudományosan kell megértenünk, mielőtt hozzáfognánk a manuális megoldásokhoz. Ehhez pedig csak az optika, a pszichológia, a térmértan, a trigonometria és a bölcsészet útján lehet felkapaszkodni. A mintázásban elsősorban a mozgásképzeteket kell ábrázolni, s csak azután derül ki, hogy azok hogyan hatnak, mint látóbenyomás. A látóbenyomás azután csak a kritikus szerepét tölti be, befolyását már nem érvényesíti a képzetben. De ha jelen van valami ábrázolt, akkor az, mint realitás, ellensége lesz a képzetnek s ha változtatnom kell ezt a realitást avégből, hogy világos látóbenyomássá alakíthassam, úgy nehezebb a dolog, mint egy érett képzetet ábrázolni.

Dömötör szája félrehúzódt és automatikusan ismételte az eldördült szavakat, amelyek úgy halántékon vágta őt, mint Dávid parittyakövei Góliátot.

Dávid azonban, miután kijelentette, hogy ő Dömötör munkáit csak abban az esetben tekinthetné művészi produktumoknak, ha azok a látóképzetből kiindulva vezetnének a mozgás-képzetekhez, befejezésül még ezeket vágta Góliát szemébe:

—A művészet előtt, amelynek segítségével az emberiség lelkét forradalmasítani kívánom, a tudomány segítségével és a vallás kalauzolása mellett annak a célnak kell lebegnie, hogy a társadalmi egyesülés valamennyi ember szabad és jókedvű beleegyezéséből keletkezzék. Az emberek boldogsága az emberek összeolvadásából áll s ezt nem a rendőrségnek s a törvényszékeknek, hanem a művészeteknek kell megteremteniük. Erről van szó uram s vallja be, ily értelemben az ön erotikus és nyugtalan nimfái, részeg, duhaj és izmos szatíriái, házasságtörő Helénái és szoknyavadász Odysseusai nem jöhetnek számításba. Az ön művészete már befejezte létjogosultságát a renaissance nagy architektonikus és imitativ ügyeskedéseivel. Ezzel végeztünk.

Dömötör és Piacella Virgil, az öreg szobrász és a vén sirkőgyáros, szomorúan egymásra pillantgattak, mintha bocsánatot akartak volna kérni egymástól, hogy az üzlet megkötése elé ily megcáfolhatatlan dokumentumok tornyosultak. A fiatal műkritikus azonban, mielőtt otthagya volna a két szomorú cimborát, az ajtóból visszanezett és hanyag kézlegyintéssel odaszólt az apjának:

—Azonban öreg tőkepenzes, ha üzletet akarsz csinálni és nem művészetet, akkor azt mondom, állítsd be aranycsináló műhelyedbe Dömötör úr kezügyességét és erotikus képzeletét. Üzletnek, a tömegek izlésére, özvegyek, árvák, gyászoló közönség, dísz-sírhelyet adó törvényhatóság, hálás utókor, nemzet és Akadémia esztétikai műveltségére való tekintettel ... nos, üzletnek megjárja. Ha Dömötör úr nálunk akar dolgozni, én üzleti szempontból nem ellenzem.

—Majd adok én nektek üzleti szempontokat!—süvített közbe egy túlvilági hang, amely a fúriák, az Erynnisek, a hadakozó amazonok sikoltásaihoz hasonlított. Azután pedig beperdült a szobába Borbála asszony, az öreg sirkőgyáros felesége, akit Piacella Virgil ezelőtt harmincöt esztendővel egy nápolyi osteriából ragadott ki ama néhány tallér váltságdíj ellenében, amellyel a csinos pincérleányok tartozni szoktak úrnőjüknek.

Borbála asszony csak azt hallotta, hogy férje alkalmazni akarja Dömötör szobrászt a műhelyében.

—Esküszöm a Madonna egyszülött fiára, Krisztus testére és szent Borbálára,—kiáltotta fölháborodástól és félelemtől eltorzult arccal—kést szúrok a szívembe, ha ez a gyermekgyilkos, fajtalan és erőszakos lator ide beteszi a lábát. Egy percig sem volnék biztonságban sem én, sem a szolgálóim, sem a szomszédok hajadon leányai. Verje meg az Isten, aki bebocsájt a házába ilyen szennyselelkű, vén kecskebakot!

És fölkapott egy széket, izmos karjával megforgatta a feje fölött és Dömötör alig hogy ki tudott

illanni az előszoba keskeny ajtaján. Kifutott az utcára és tenyerével betapasztotta füleit, hogy ne hallja a szemérmében fölháborodott asszony rettenetes átkait.

X.

Bármilyen sötétnek látszott is a helyzet, a szobrász szívében nem tudott gyökeret verni a bánat. Úgy látszik, e kis fekete virág számára nem volt abban elég porhanyós a talaj. A könnyek hamar elpárologtak róla, mert hegyi levegő, erdei szellő, rétek, kaszálók, szőlőhegyek és gyümölcsösök egészséges kipárolgása már őseinek keményre és ruganyosra edzették a lelkét. Dömötör nem volt dekadens, a szenvedélyek viharában nem rongyolódott le az idegzete, a teremtésit, hírét sem ismerte a sexuális neuraszténiának és sejtelemmel sem bírt a Freud-féle traumák romboló hatásáról.

—Szerencsétlen öreg fickó—mosolygott benne a más kárán örvendező lélek,—mint érdemelte ki a sorstól ezt a pirosra mázolt természetes koporsót, a Walpurgis éjszakának ezt a vöröshaju boszorkánykirálynőjét? Lám, nekem sohasem volt dolgom ilyen szörnyeteggel; maga a nagy Pán is ijedten menekülne az ő Meduza-szemének szikrázása elől. Ha erre gondolok, igazán nincs mit sopánkodnom a sorsomon: Van Roesen bárónő enyhe egyiptomi nostalgiaival, apró Astarte és Mylitta-szobrocskáival, Nóra a maga vidám és duhaj temperamentumával: önfeláldozó bajadérok voltak ehhez a fogatlan furiához képest. Nekem, mindent összevéve, szerencsém volt a szerelemben s ezt kevés ember mondhatja el életének ötvenedik esztendejében.

Jókedvűen ballagott a kanyargós utcák kövezetén, találomra, csak a séta és az emberek között való gondtalan elkeveredés céljából. A társzekerek dübörgése, a fiakkerlovak patkóinak csattogása, a házalók elnyújtott kiáltásai, az utcagyerekek éles fütyöntései, a villamosok csilingelése kellemesen élesztgette benne a nyüzsgő, kavargó, hangos élet szeretetét.

—Mindenki tesz-vesz, sűrög-forog, iparkodik. Hej, azért szép az élet, a mindenségit s most szabad ember vagyok és azt teszem, ami kedvemre való!

Oszlopos lábaival csakúgy rózta a kilométereket. Cseppet sem volt fáradt és elméjében egyik terv a másikat kergette. Ha útjába egy szép asszonyi figura akadt, mindjárt az Odyssea valamelyik női alakja jutott az eszébe s mire leért a Dunapartra, az elevátorok és közraktárak tájékára, a járókelők közül két szép Kalypsot, egy formás Kirkét, egy tucat apró tengeri szörnyeteket, három-négy hórihorgas phaeák hajóslegényt és néhány karcsú Nereidát mintázott le a szemeivel.

A közraktárak táján leült egy alacsony kőkockára, amelyhez az uszályhajók drótkötélét szokták erősíteni. A Duna hátán szürke fények opalizáltak; a gőzösök komor füstfellegeket pipáltak égre meredt torkukból.

A part mentén most szálltak ki a hajókból a Ferencváros meztelen Tritonjai, a malmok lisztes falai reszkettek a gépek súlyos járása alatt. Hosszú, keskeny vashidak karolták át a malmok és az elevátorok között sorakozó raktárakat, a kőpartot, a lépcsőket és az út szélén himbálódzó csónakokat. Hatalmas fekete buzaszállító uszályok gyomrába félmeztelen, vizeshátu, csapzott hajú munkások dobálták a súlyos zsákokat. A közraktárakban vasúti kocsikat tologattak. A lokomotivok olyat fütyöntgettek, hogy belenyilalt az ember dobhártyájába; a hajók kürtje fölzúgott, mint éhes szörnyeteg a mesék oceanjain. Apró propellerek szeltek a szürke hullámokat, amelyekbe lelecsapott egy vizigalamb, korty italt szívni szomjas bendőjébe. A lépcsők alján halászhálókat kötögettek, mellettük egy komoly nyugdíjas hivatalnok horgászott türelmesen. Katonák karjukon a rakparton álló kis kocsmákba vezették szeretőjüket s a fuvarosok megálltak egy pohár hűsítőre, ahol szép pincérleányt tudtak az alacsony csapszékek körül. A nap lassan csúszott a budai hegyek alá és sötétlila, kékes és rozsdaszínű árnyékokat vontak ferde sugarai a hajók farára.

—Ejnye, de pompás egy élet ez—buggyant ki Dömötörből az elragadtatás, ahogy végigbámészkodott a vidáman verejtékező eleven munka, a kellemes erőfeszítések, a távolból gyerekjátéknak látszó fuvarozás kaleidoskopján.

És ott, ültében, eszébe jutott, hogy neki nincs oka a keserűségre. Az ember sokkal gazdagabb, mint ahogy egy nagy bukás után elképzelné. Lám, neki aranyórája, lánc, gyémántgyűrűje és néhány száz forintnyi készpénze van, ezen vesz Budafokon vagy Tétényben, Leányfalun vagy Pomázon egy kertés hajlékot, műtermet épít az északi oldalra és folytatja Odysseáját ott, ahol elhagyta. Hol is hagyta el? Penelopénál.

—Az asszonyok pedig arra valók, hogy modellt álljanak a szobrásznak, kellemes órát adjanak a legényeknek és gyermekeket szüljenek férjeiknek—állapította meg elméjében és megbocsájtott az asszonyoknak.—Csak szegény Virgil barátom veszett el mindörökre. Ha csak öreg Klytaemnestráját nyakon nem ragadja és egy sötét éjszaka bele nem hajtja a Duna közepébe.

És miközben tétényi vagy pomázi műtermén ábrándozott, megpillantott egy szürke kendőbe burkolt asszonyszemélyt, amint egy kőkockán üldögél és fejét jobbra hajlítva, egész testével térdére támasztott könyökére nehezedik.

Melléje négy-öt esztendő lányka simult és almát eszegetett. A csoport annyira plasztikus, a konturok a leáldozó nap hátsó világításában oly élesen rajzolódtak a levegőbe, az egésznek hatása oly egységes, befejezett és szobrászi volt, hogy Dömötör elővette vázlatkönyvét és

nyomban belerajzolta a körvonalakat. Penelope Telemachossal a tenger partján ül és Odysseus után epekedik.

Minthogy azonban Dömötör nemcsak művész, de emberszerető ember is vala, közelebb lépett az anyához s gyermekéhez, hogy megtudakolja bánatukat. Az asszony ráemelte szép kék szemét, végigsimította kendője alól kiröppent szőke fürtjeit és szaporán elmesélte, hogy nincs pénze meleg vacsorára és éjszakai szállásra, csak ez a gyenge beteg gyermeke van ezen a kerek világon.

—Hát a gyerek apja?

—Mehalt a Lipótmezőn. Agyonitta magát, kitört rajta a delirium. Nagy kár érte. Derék szépségének és okosságának párja nem volt sehol.

—Csak részeges volt, ugye, a megboldogult?

—Annak sem ő volt az oka. Egyszer nagy szerencse érte, egy uraság eltörte a karját és tízezer forint fájdalomdíjat fizetett érte az én Gyurkámnak. A nagy vagyon elvette az eszét. Azóta nem dolgozott, csak ivott és engem mindennap félholtra vert, mert fölébredt benne a féltékenység.

Dömötör érezte, hogy összeszorul a szíve és nagyot szeretne káromkodni fájdalmában. De az asszony semmit sem vett észre és tovább mesélte:

—Nem lett volna baj, mert ebből láttam, hogy szeret. És amikor megelégette a verést, akkor majd agyonszeretett a szerelmével. Minden rendben lett volna, ha el nem öli a pálinka.

A szobrász megfogta az asszony kezét és elvezette egy kültelki szállodába.

—Holnap reggel eljövök magáért.

És szerencsétlen áldozatát, Vékony György cementmunkás özvegyét magával vitte Pomázra, ahol egy kertes házat, két malacot, kotlós tyúkot tizenkét csirkével, egy pár galambot és nőstény házinyulat vásárolt, amely éppen fiadzás előtt állott. Erre költötte óráját, láncát és brilliáns jeggyűrűjét, Van Roosen bárónő ajándékát.

Hogy pedig műtermet is építhessen, fölkereste a Bank r.-t. igazgatóját, háromezer korona kölcsönt vett tőle s azon a pomázi ács segítségével maga építette föl üveges atelierjét, úgy, ahogy azt Egger Linz kartonjain láthatod. És azt is láthattad, ha valaha arra volt az utad, hogy reggel öt órakor már ott serénykedett Dömötör a durván összeácsolt filagóriában, amelynek gerendáira fiatal vadszőlő, krimzonrózsa és klematisz kúszott föl, hogy az épület goromba állványait gyengéden eltakarja. Az udvaron egy sugár, szőkehaju, fehérarcu menyecske tipegett vékony rövid alsószyoknyában a baromfiól körül és kezéből etette a galambokat.

—Így élhetett Ogigia szigetén hét esztendeig Kalypso tündér és Odysseus—állapította meg Dömötör boldog mosolygással, miután fölfedezte, hogy annakidején Balthazar rendőrkapitány úrnak igaza volt: a durva köntös, a piszkos condrák alatt néha antik istennőkre emlékeztető testek bújnak meg, mint ahogy a disznók elé öntött moslékban néha igazgyöngy rejtőzködik.

Attól kezdve az asszony modellje és hűséges szolgálóleánya volt Dömötörnek, aki elhatározta magában, hogy feleségül venné aranyhajú Kalypsoját, ha annak rendje-módja szerint el tudna válni Van Roosen bárónőtől.

—Ez a derék, jámbor teremtés, aki fiatal életét nyomor és ütlegek súlya alatt töltötte, úgy néz rám, mint az élet és halál fejedelmére, urára és parancsolójára, nagy és hatalmas királyra, a jó Isten földi helytartójára. Ennek nem lesznek Astartei és Mylitta-szobrocskái, alexandriai elefántcsont-penátesei, baziliskusai, kigyói és papagályai. Ez nem fog a nevemre váltót hamisítani, nem szökik még a legjobb barátommal, s ami a fő, olyan fehér a bőre, oly rózsás az arca, oly kerek a csipője, oly finom a térdhajlása, oly duzzadt és karéj a melle, hogy érdemes neki szentelni öregedő napjaimat. És a modell sem kerül pénzbe—tette hozzá szűkkeblűen, mert megtanulta, hogy a milliók mily könnyen elúsznak a rangos élet keretében.

Így is történt volna, ha egy nap be nem állít Vékony György, a cementmunkás és vissza nem követeli elrabolt feleségét. Az asszony sírt és vonaglott és szerelmi őrjöngésben dobta magát a félkarú munkás mellére. Dömötör elképedve nézte a jelenetet.

—Ön, kedves atyámfia, tudtommal meghalt a Lipótmezőn.

—A fenét!—tiltakozott a férj és kikergette Dömötört a házból.—Ha egy szót szól, följelentem magát vén vaddisznó a rendőrségen—kiáltotta utána fenyegetőleg.—Hogy éppen az én feleségemre éhezik a komisz kőfaragó—ordította utána, amikor megtudta, hogy Dömötörnek nincsen ujjab tízezer koronája, sőt semmi egyebe nincs, mint a háza, műterme és az ott fölhalmozott márványtömbjei.

A szobrász még néhány szót szeretett volna váltani asszonyával.

—Miért mondta lelkem, hogy az ura elpusztult a tébolydában?

Sáríka anyja sírva fakadt és odabújt az ura hóna alá.

—Az Isten elvette az eszemet—szepegte igazi és mély bűnbánattal.

—Most azonban kifelé!—üvöltötte újra a férj és az országútra mutatott, amelyen vígan kapargáltak Dömötör csirkéi az imént elhaladt, búzával megrakott szekér nyomában.—Dögöljön

meg ez a szemét ott az árokban!—káromkodott vérbenforgó szemmel a munkás és félkarját égne emelve, rettentő átkot mondott a művész fejére, amiért másodszor is tönkretette családi boldogságát.

Dömötör szótlanul ballagott a búzakévék alatt csikorgó, síró, nyögdecselő, jajgató szekér után, amelynek tetején barna suhanc ölegetett egy kipirult parasztleánykát.

—No most aztán csakugyan végeztem az asszonyokkal —sóhajtott keserves haragjában.—Az asszonyok még arra sem méltók, hogy mintát vegyünk róluk antik eposzok alakjaihoz. Undorodom a fajtájuktól, becstelen nőtény valamennyi.

De csak az első fölgerjedésében volt ilyen kegyetlen és igazságtalan. Mire odaért a kis gyertyánfaliget szélére, agyáról szépen lehúzódt a vér szíve tájékára és haragja fölolvadt a megadás és megbocsájtás szelid fatalizmusában.

—Sors bona, nihil aliud—ismételgette magában megbékélve és leheveredett egy kökénybokor alá és az égen legelésző bárányfelhőket nézegette.—Annyi az egész—vonta le mindebből a tanulságot,—hogy nekem nem való az asszonyokkal való kísérletezés. Vékony Györggyel nem tudom kiállani a konkurrenciát. Miért? Mert bármily alávaló, nyomorult, piszkos, izgága és hirtelenkező ember ez a Vékony, Juliska mégis őt szereti, nem pedig engem. Tehet erről Juliska? Nem. Sem ő, sem Vékony György, sem én. Sors bona, nihil aliud.

És elhatározta, hogy hátat fordít a világi élet minden hiu pompájának és életét a jól felöltözött, sűrű ruharedők alatt imádkozó szent asszonyoknak és stigmatizált szüzeknek szenteli valamely kolostor hűvös cellájában.

XI.

Búcsú napján érkezett Dömötör a Szűz Máriáról elnevezett gyüdi franciskánus kolostor kapujához. Pécsről, Siklósról, Mohácsról és Szlavónia északi részéből összesereglett zarándokok verejtékeztve kapaszkodtak a magas dombra, amelynek tetején román egyszerűségében, avult és igénytelen szépségének áhitatos bájával csalogatta megtisztulásra szomjas híveit Assisi szent Ferenc kéttornyú, piroscserepes, omladtvakolatos temploma. A klastrom maga várszerű, hatalmas építmény, amelynek XII. századbéli alapzatára Mária Terézia korabeli rokokó kupola borult valami bőkezű, de sajnós, a stílusokhoz nem értő Mecénás jóvoltából. A zárda falait felényire ellepte a zöld repkény s pilléreinek lábuzatánál piros és sárga kövi rózsák virultak. Északi oldala majdnem függőlegesen meredek kőszirtekre támaszkodott, amelyeknek repedéseiből satnya fenyőbokrok dugták ki fejüket a napsugár felé. Délről százados kőrifák és gesztenyések koronája árnyékolta a fehérén izzó mészkőfalakat. Az épület hosszában, olasz módra, dór oszlopokon nyugvó, széles korridor futott végig, amelynek árnyékában breviáriumot olvastak a noviciusok.

—Jó, hűs helyecske ez—gondolta János és a szíve fölmosolygott.—Itt fogom apró terrakottáimat mintázgatni a hajnali harmattól könnyező boltívek alatt.

A sziklába vájt szerpentin úton lusta szamarak vizes tömlőket cipeltek. A templom előtti téren sátorok alatt rózsafüzérek és cigánypecsenyét árultak, a lélek és a test egyszerű táplálékait. A sátrak körül halk zsbongással tereferéltek a zarándokok. Férfiak hatalmas templomi zászlókat emeltek a magasba, asszonyok batyukat szorongattak a hónuk alatt, amelyek a szerzeteseknek hozott ajándékoktól voltak súlyosak. Mária-dalok igénytelen melódiája zsongott a templom körül s a bűnbánat és fogadalom mormolása kísérte, mint basso continuo a régi egyházi muzsikában. Néhányan sírtak és fennen kiáltoztak bűnbocsánat után. Ifjú párok idehozták jövő reménységüket s az elnehezedett menyecskék avatásra készültek, Istennek ajánlván leendő elsőszülöttüket. Mézeskalácsosok, perecsek, szóдавizes és sörárosok, olvasókat farigcsáló koldusok, gyümölcsös kofák árulgatták holmijukat, egy-egy kiemelkedő ponton világi papok buzditották híveiket a vezeklésre. A két torony minden harangja zúgott s a mélyben kanyargó fehér országút még egyre ontotta zászlók alatt menetelő, imádkozó, litániázó századait az egyház bűnbánó hadseregének. Hegyet-völgyet, templomot s a föld hátán nyüzsgő tarka-barka embertömeget meleg, aranyos fényfürdőben merítette az izzó júliusi nap.

Dömötör megvárta, míg leszáll az est és a templom környékén a telihold ezüstjében úszó ég boltozata alatt elpihennek a zarándokok. Aztán bekopogtatott a klastrom tölgykapuján és éjjeli szállást kért a barátoktól.

Lőrinc testvér, terciárius barát, portás és éjjeli őr készséggel nyitott ajtót a szálás férfiúnak és egyenesen a refektóriumba vezette. Leültette, ételt és pohár bort tett eléje és figyelmeztette, hogy otthon van, itt minden az övé az Ur Jézus nevében.

—Csak egyék-igyék nyugodtan Domine spectabilis, estebéd után pedig szólítsa meg a főtisztelendő gvárdiánt.

Lőrinc testvér kövér, alacsony, vörösarcu, nyájas tekintetű férfiú volt, világoskék szeméből csupa derű és gondtalanság sugárzott, rövid sörte haja és ütköző bajusza, szakála is vörös. Vörös barátak hívták a környéken, ahol minden pénteken összegyűjtötte a csirkéket, a krumplit, kukoricát és tojást; vörös barát volt a neve a paróchiákon, ahol kolduló körútjában megfordult és szentképekkel, csiklandós anekdotákkal és burnóttal kedveskedett a házbelieknek. Lőrinc

reprezentálta kifelé a klastromot, ő intézte a gazdasági ügyeket, Ő adta el a borjukat és szerezte be az anyagocákat a vásáron, ő volt a zárda financa, vámszedője, számadója, élelmezője, könyvvivője, ő maga úgy szokta mondani, hogy egyszóval, Isten bocsássa meg a bűnét, ő volt Assisi szent Ferenc konventjének a zsidaja.

Lőrinc pontosan ellátta a harangozó, dékán, sekrestyés, kulcsár, kertész, vincellér, majoros és ispán hivatalát s emellett mindig a faluban, Zsuzsanna asszony útszéli korcsmájában, a szomszédos zárdákban és a plébánosok konyháján csavargott, udvarolt a papgazdasszonyoknak, tanácsokat adott a szobaleányoknak, eligazította a veszekedő szomszédok ügyeit, kireparálta az órákat és dohányvágókat, gyerekeknek játékokat faragott, csak ő tudná megmondani, hogy miképpen végezte el mindezt a maga pizsmogó-szuszogó, fontoskodó és anekdótázó modorában. Tény az, hogy körülötte és utána minden rendbe jött és fölélénkült; ő maga ezt azzal szokta magyarázni, hogy még soha életében nem volt haragos és mindig értette a módját annak, mint kell másokat vidáman megdolgoztatni.

A gvárdián szentéletű és tudós egyházi férfiú volt; a vikárius nagy szónok és lelkipásztor; a magisterek is derekasan értették a maguk mesterségét, de Lőrinc testvér volt az egész kis birodalom lelke, esze és kormányzója, ami a földi élet ügyes-bajos dolgait illeti. Az ő pallérozatlan elméje, amely sem az egyházatyák írásait, sem a rendszabályok komoly tilalmait, sem az égi művészetek titkait nem ismerte, pompásan eligazodott a profán világ sokszor sennyes és rosszillatu labirintusában s az égi dolgokat fölszentelt előljáróira bizván, ő buzgón munkálja az Ur szolgáinak jólétét, a zárda rendjét és biztonságát. Kétségtelen, hogy a Mindenhatónak fölötte kedves az ő jámbor szorgoskodása, mert mindenki azzal szolgálja az Ő dicsőségét, amihez ért.

Lőrinc testvér nagyon rokonszenvesnek találta a szobrászt, mert hatalmas testéből, nyájas pillantásából, orgona bűgására emlékeztető hangjából azt következtette, hogy egészséges és vidám emberrel van dolga. Vacsora után a gvárdiánhoz vezette, éjjeli szállást kért számára és elkalauzolta egy Mária-képpel ékes, kicsiny, fehér cellába s nyugodalmat kívánva neki, éjjeli szekrényére fél liter bort helyezett, bizalmasan mosolyogván.

...Dömötör János pedig, felvételén a szerzet harmadik rendjébe, a laikus fráterek közé, nagyon jól találá helyét a gyüdi barátok társaságában.

Bonaventura atya, a konvent gvárdiánja eképpen gratulált a fölvételhez:

—Carissime fráter, kedves fiúnk János, ne véljed, hogy belépvén a franciskánusok harmadik rendjébe, nem találsz magadhoz való társaságot a mennyei művészetek virágos kertjében. Nem fennhéjásból, de Isten dicsőségére legyen mondva, szerzetünk számtalan fejedelmi személyt, hatvanhat pápát, tíznél több szentet, majdnem ugyanannyi boldogot és két stigmatizált szüzet számlál terciárius testvérei között, akiknek soraiiban a tudományoknak nem egy kimagasló fejedelmét: Dantét, Petrarcat, Boccacciót, Columbus Kristófot, Vasco di Gamát, Cervantest, Galileit, Voltát s a te szent mesterségednek olyan kitűnőségeit tudja fölmutatni, mint Cimabue, Giotto, Rafael Santi és Michelangelo Buonarotti. Remélem, itt e csendes és egyszerű hajlék boltozatai alatt neked is erőt és jókedvet ad a Szentlélek, hogy dicsőségét Hozzá méltó alkotásokkal öregbítsed.

—És szegényeink kincstára Domine spectabilis vésője révén tekintélyesen meggyarapodjék. Ugyis új tenyészvikát kell vennünk a kivénhedt lusta dög Betyár helyébe—tette hozzá bölcsen Lőrinc fráter, a majordomus.

—Hallgass, oktondi fráter—intette őt összeráncolt szemöldökkel a gvárdián,—te csak a mártásokhoz és a salátákhoz szólj, ha kérdőre vonnak előljáróid.

Bonaventura atya szikár, magas, villogó szemű és sápadt ábrázatú férfiú vala, a böjttől, imától, olvasástól és asztmától hajlott és roskadozó. Kopasz feje kimagaslott társai válla fölött, de tudománya, jámborsága és irgalmassága is túlragyogta valamennyiét. Megvetette az alkohol és a dohányzás örömeit; de szeliden elnézte, hogy társai nagyrabecsülték e két jámbor és élvezetes narkotikumot. Lelkipásztori teendői végeztével visszavonult a klastrom könyvtárába, s ott rendjének halhatatlan szellemeivel oltogatta lelkének örök szomjúságát. Védőszentjének szent Bonaventurának, alexandriai Sándornak, Antonius Andreának teológiai munkáiban épp oly jártas volt, mint az exegéta páduai Antal, a hisztorikus aquilai Bernát, a kánonjogász Monaldus, a moralista erfurti János, a filológus Alexander de Villa Dei Gallus, a természettudós Roger Bacon, vagy a bölcselő Morus Tamás írásaiban. Ott búvárkodott mindennap, míg csak az esti sötétség le nem ereszkedett a kolostor hagymaalaku kupolájára. Akkor pihenni tért, hogy jó példával járjon elől alattvalóinak s másnap reggel, a hajnal derengésére elsőnek legyen talpon a templom kórusán, a közös zsolozsmázáson.

Helyettese a vikárius Anzelmus atya volt, a rendház predikátora és penitentiáriusa. Széles csontú, erős, nagyerejű, kemény legény, a hangja kilométerekig szárnyalt, amikor végigszántott a bűnösök lelkiismeretén. Soha senki nem látta mosolyogni, s borát is oly zord méltósággal itta a refektóriumban, mintha halálos mérget öblítene le a torkán. Hivei féltek tőle, de tökéletes megnyugvással rakták lábai elé bűneiket; édes volt kezéből a penitencia. A flagellánusok kéjével szívták be mennydörgő szidalmait és fenyegetéseit. Mindenki megnyugvással távozott tőle, mert tudta, hogy szigorúbb bíró már úgysem ítélt fölötte sem itt, sem a másvilágon. Anzelmus atya gyanakodva és hűvösen fogadta a szobrászt. Nem volt jó véleménye a művészekről, akik a bűnös testet, az érzékiség és gőg e cifra koporsóját, a húst, a férgek táplálékát és kéjek edényét szemérmetlen meztelenségben ábrázolják. Ő maga ugyan nem fordult el ily ábrázolatoktól, mert azt vallotta, hogy a tiszta embernek minden tiszta és naturalia non sunt turpia.

Nem szerette, de tűrte a művészt egyrészt a gvárdián kedvéért, aki a gyüdi kolostort a hét művészet hajlékává szerette volna fölavatni, másrészt, mert ugyanis szükség volt rá a templom restaurálása végett. Az öreg egyház, amelyet II. Géza király 1148-ban alapított, minden részében följújtás és csinosítás után kívánczolt. Régi képei, falfestményei fölpattoztak, a vakolat számos helyen lehullt és fehér sebek borították a mély kék és ragyogó vörös szenteket és angyalokat. A domborművek már alig voltak fölismerhetők, a kőszentek orrát lecsókolta a zarándokok rajongása. Törött istenbárányok és csonka feszületek roskadoztak a falmélyedésekben. Ideje volt, hogy e sivár romlásnak gátat vessen a restaurátor keze.

—Üdvös lesz, ha János testvér együtt dolgozik Félix fráterrel, aki a képek restaurálásához ért és evégből jött Gyüdre a raguzai kolostorból.

Így határozta meg a szobrász napi teendőit Bonaventura atya, a gvárdián, akinek izlése a könyvek finom stilusán, meg a kötések, kapcsok, iniciálék, miniatűrök enyhe báján fölöttébb kicsiszolódott.

Félix és János testvérek jóbarátok lettek és együtt munkálkodtak az Isten házának kitakarításán. A két művész hire elterjedt a környéken. Pécsről számtalan fiatal kőfaragó és templomfestőlegény látogatott el a csudájukra.

Pesten is megtudták, hogy Dömötör János, a párisi Grand Prix tulajdonosa, udvari tanácsos, a mesteriskola volt igazgatója a máriagyüdi kolostorban dolgozik, hogy bűneit levezekelje.

Piacella Garibaldi helyeselte a vállalkozást:

—Ott van, ahová való. A gyüdi kolduló barátok még méltányolni tudják a grand art üres páthoszáát.

Az öreg Virgil megbotránkozva csóválta a fejét.

—Nem tisztességes dolog: a kolostor bástyái mögé bújni a hitelezők elől.

A kávéházban nagyokat nevettek a karrier kórikus befejezésén, a Bank r.-t. igazgatósága pedig intézkedett, hogy Dömötör János szobrásznak a máriagyüdi kolostorban netalántán elkészült munkái a háromezer korona tőke, a kamatok és a perköltség erejéig lefoglaltatassanak és azokra végrehajtás vezettségük.

XII.

Frater Félix egy ragyogó délelőtt az apsis színes ablaküvegein átszűrődő napfényben, az oltár fölött lebegő Atyaisten vakolatsebeit gyógyítgatván, kérdéssel fordult a szobrászhoz:

—Mit szól Carissime ehhez a hitvány másoláshoz? Kedvem volna, hogy levakarjam az egészet és olyan Giottot kanyarítsak helyébe, amelytől elállna a gvárdián lélekzete.

—Én azt hiszem, hogy a régi mesterek iránt tartozó tisztelet okából ...

—Eh mit, tisztelet,—vágott közbe az indulatos raguzai—itt nem kegyeletről, hanem művészetről van szó, barátom.

—Azt akartam mondani,—fejezte be János—hogy a restaurátor csak a falrepedések betömésére, a vakolat megerősítésére, a festékréteg megragasztására, szóval a status quo konzerválására vállalkozzék.

Frater Félix apró, hegyes orrú, kutató szemű, lobogó szürke hajú, száraz, feketebőrű, csontos, inas öreg legény volt, aki jámbor és aszketikus szenteket, mennyei tisztaságú Madonnákat, gyermekded angyalkákat tudott festeni, mint Fra Angelico, de éppen úgy szerette a bort, a dalt, a csavargószabadságot és az asszony csókját, mint másik nagy elődje, Fra Filippo Lippi. Jóbarátságban volt a művészetekkel, pajtáskodott és komázott velük. A régi mesterek remekművei nem keltettek benne szent elragadtatást, mert úgy tekintette azokat, mint az orvos a betegeit. Semmi tiszteletet nem érzett a nagyok iránt, mint ahogy a vadember is megveri a fetisét, ha pórul járt a vadászatokon; a harangozó lehordja szent Antalt, ha nem vezeti nyomára elveszett dugóhúzójának. Ismervén a régi képek törékeny anyagát, a régi művészek naiv receptjeit, már azt hitte, hogy fölöttük áll, vagy legalább is képviseli és helyettesíteni tudja őket. Szentül hitte, hogy újra tudná festeni a kontinens összes múzeumait és most dühbe jött, hogy János oly mély kegyelettel emlegeti a régieket.

—Ha tudná Carissime, hogy mily könnyű keresztül látni a nagymesterek boszorkányosan ügyes, de sablonos szemfényvesztésein, ha ismerné Vasari, Ghiberti, Leonardo da Vinci receptjeit, akkor megengedné nekem, hogy olyan antik képeket gyártsak, amelyekről csak az idő patinája hiányzik, hogy tökéletesebbek legyenek az eredetieknél.

—Csak nem?—kérdezte megrökönyödve a szobrász.

Frater Félix, nem törődve a szent hely mennyei csendjével és áhítatával, dörgő hangon magyarázta tovább:

—Teophilus Presbyter megírta, hogy miképpen kell az üvegfestmények zafirkék, zöld, fehér és biborszínű diszitményeit elhelyezni. A szélekre pedig—mondá—rajzolj köröket és indákat és

azokba virágokat és leveleket oly módon, ahogy a festett betűket díszítik.

—Eh, ez gyerekes fecsegése a kezdetleges, dadogó, tapogatózó, középkori barátművészetnek—vetette oda János ingerülten.

—Gyerekes, dadogó, kezdetleges tapogatózás? Jó. Mondok nagyobbat. Dürer Albertnek is van receptje az emberi test arányairól. Vegyük először a fejet, milyen sajátságos gömbölyűsége van, aztán a többi részeket, az arcot, orrot, szemeket, száját, ki- és behajlásaikkal ...

—Dürer Albert tudákos német pedagógus.

—Gondolja? Hát azt tudja-e Carissime, hogy miképpen ábrázolunk valakit, aki több személy társaságában beszél? Hallgasson ide. Ha rábeszélésről van szó és az illető különböző okok alapján bizonyít valamit, fogja meg jobbkezének ujaival a balkéz egy ujját, behajlítván a két legkisebb ujat és forduljon elszánt arccal, beszélést feltüntető kissé nyílt szájjal a nép felé. A nép a szónok arcába tekint, bámulatot kifejező taglejtéssel.

—Hát ezt meg hogy találta ki, ha szabad megkérdezni?

—Nem én találtam ki, hanem Leonardo da Vinci írta—méltatlankodott a fráter és az Atyaúrsten feje és válla közé nagy csomó ultramarint sülyesztett a vakolatba.—Látja, mily könnyű dolog egy Leonardo-képet előállítani. A hallgatók bámulatot kifejező arccal a szónok felé tekintenek. Így állunk Carissime a legnagyobb festői lángelmével. Balkezembe fogom a recepteket a világítás megválasztásáról, a test tagjainak arányairól, a színek keveréséről, a szem tizféle szerepéről, egy ütközet ábrázolásáról és jobb kezembe kapván az ecsetet, újra megfestem az Anghiarri csatát, amelynek, sajnos, elpusztult a kartonja. Ha akarom.

A szobrász lassan lemászott az emelvény gerendáin a templom márvány padozatára. Megállt a keresztelő kút előtt, amelyen a Jordán fölött összecsdüült népnek a nagy Előhírnök kínálta a megtisztulás cseppjeit. A hatalmas Keresztelő gladiator teste magasan kidomborodott a relief síkjából. Bozontos feje a nép felé fordult és ujaival görcsösen mutatott az égre. Körülötte kutyák ugattak és bárányok bégették. A nép száj tátva bámult.

János a művészet isteni értelméről és az emberek pokoli ostobaságáról gondolkodott. Eszébe jutott Piacella Garibaldi és az ő aestopsichofizikája, a tér képzete és kifejezése a jelenségben. És összevetette azzal a tanítással, mint kellene az Anghiarri csatát újra megfesteni a Leonardo-féle receptek alapján. Mily hiú és haszontalan szavak! Mily eltérő és ellenséges felfogások, módszerek, elméletek és célok. Csak feneketlen sivárságukban és terméketlenségükben hasonlatosak, vagyis abban, hogy egyetlen becsületes alkotás nem kerül ki belőlük. Úgy érezte, hogy ha a művészet egy a földről az egekig érő félisten, akkor Fra Félix a heros csizmájához tapadó por, Garibaldi pedig a szemüveg, amellyel az ifjú arkangyal látását elveszi a nagyképu és erőszakos bölcsélet. Ő maga pedig—s itt forró elérzékenyedés, büszkeség és hála lángjai gyulladtak ki az agyában—a művészet szíve, amely hittel, szerelemmel, elragadtatással, az ízlés Szentlelke által vezetett biztos kézzel osztja a szépség áldásait. Megfürdeti és megtisztítja az emberek lelkét, mint védőszentje, ama Keresztelő János, aki a meztelen emberi testet megmártotta az üdvözítő habokban. Az is nehézkes és goromba volt a szavakban; sáskával és mannával táplálkozott és minden cicomája egy, az ágyéka köré kerített birkabőr vala; nem volt sem az alexandriai hittudományi akadémiának, sem a sinhedrionnak, sem a farizeusok jeruzsálemi liceumának tagja. Nem ismerte a zengő szavak muzsikáját és nem ivott a görög filozófia részegítő borából.

Józan, okos, kemény legény volt, aki nem kereste sem az asszony, sem a fejedelmi udvar, sem a népek szeretetének bódító narkózisát, mivel szíve tele volt az isteni szeretet mámorával.

—Nem irigylem ezt az embert, mivel magamat egynek érzem már vele.

És félrevonult cellájába, amelynek északi falába hatalmas ablakot vágatott neki a rend előjárója. Bonaventura atya. A világosság jó magasról esett a készülő szobrocskákra. Agyag, márvány, gipsz, erős, kemény, nem hasadó körtefa, elefántcsont és alabástromhasábok heverésztek a földön a mintázó állvány körül. A sarokban kis kemence a terrakotta és porcellán kiégetésére. Valóságos kis gölöncsérműhely. A falon Assisi szent Ferenc olajnyomatú képei: a szent stigmatizálása; Ferenc odaadja köntösét egy didergő szegénynek; a nagy szerzetes látomásai. A fal mellett a szobrász ágya, durva fenyőfalóca, bárányszőrrel letakarva, felette a megfeszített üdvözítő, Dömötör János fából faragott remekműve. Kések, kalapács, fűrő, reszelő, márványfűrész, gipszhorzsolók, csiszolók, olvasztótégely, véső az asztalon, a biblia, a kalendárium, az Illiás és az Odyssea mellett. Az ablak előtt kalitka, amelynek rácsai közül hangos, duhaj, szemtelen feketeterigó dugdosta ki csőrét, ha megéhezett.

A szobrász boldogan nézett körül a műhelyében.

—Ez az élet—dörmögte elégedetten—az élet a munka. Vágy, gyönyör, teljesülés, siker, diadal, az mind nem élet. A munka, a verejték, a fáradtság, a lecsillapított éhség, a kimerültség után következő alvás, teringgettét, mint a medve, úgy tudok aludni manapság, ez az élet. Az embereknek az a bajuk, hogy tulsokat gondolkodnak, tépelődnek, aggódnak, beszélnek, elemeznek, kételkednek és vitáznak, életből, halálból, boldogságból, fájdalomtól problémát, hiúságból, önérzetből, becsvágyból, érzékenykedésből poklot, szerelemből, csalódásból, hitből, kiábrándulásból programot csinálnak maguknak. Pedig az élet célja: körtefát faragcsálni, agyagot kiformálni, bronzot megönteni, alabástromot lecsiszolni, kiizzadni, elfáradni, lefeküdni, pihenni, aludni. Soha életemben nem voltam ilyen vidám, egészséges és könnyű.

Halkan kopogtattak. Belépett a szobába Lőrinc fráter, a konyhamester. Fialtal sertés ropogós, szalonnás oldalbordáját, savanyított uborkát, egyik felére bíborvörös őszibarackot, nagy kupa könnyű kerti bort, aranysárga szűzdohányt és vadonatúj tajtékpipát tett a szobrász elé.

—Evés előtt pedig egy pohárka szilvóriumot! Olyan sűrű, csúszós, sima, illatos, erős, lelkes egy ital, mint az ámbrával szagosított szent kenet. Deo gracias.

—Egészségére.

Az ital átmelegítette a szívüket. A malac ropogós szalonnája szétomlott a foguk alatt. Sűrűn emelgették ajkukhoz a borospoharakat, amelynek üveglapján a kéttornyos gyüdi templom és a gyermek Jézust, ölbentartó Mária képe volt bekarcolva.

—Pompás itóka ez, Domine spectabilis—csettintett húsos, piros nyelvével a kövér barát.—Ha ezt iszogatom, a pécsi püspökkel sem cserélek, Domine spectabilis.

—Igaza van, Lőrinc.

És iddógáltak és pipáztak és a készülő Máriákat, szent Ferenceket és Klárákat nézegették.

—Világi szobrokat is kéne faragnia—hunyorogott pajkosan a barát.—Az asszonyi állatokat is Isten teremtette s amit Őszentfelsége jónak látott olyan szépre kiformázni, azt az ő alázatos szolgája is megbecsülheti.

Dömötör megcsóválta a fejét.

—Az asszonyi állatokat az ördög teremtette.

Lőrinc testvér nagyot nézett, kezefejevel végigsimította tokáját. Némán tűnődött sokáig.

A zárda csengője ebédre harangozott.

—Gyerünk a refektóriumba, ma bőjtölnek a páterek.

Lőrinc hálát adott az Istennek, hogy neki, nehéz testi munkát végző laikus fráternek megengedettett kántorbőjt szerdáján malacpecsenyével táplálkoznia. És szívéből sajnálta Bonaventura, Anzelmus és a többi atyákat, akik ma tojást és vízben főtt sóskafőzeléket ebédelnek magas méltóságaikban.

...Estére kelve Fra Félix, a képrestaurátor is megbékélt magában és meglátogatta testvérét, Jánost.

—Carissime, ma búcsúnapja van s a templom körül a lacikonyhákban, a hársfák alatt, a kanális partján, a lépcsők szélén ragyogószemű, izmos vállú, kemény és hajlékonytestű menyecskék virrasztanak a balzsamos éjszakában. Raguzában képzelem magamat, a szőlővenyigés olajfák között, Dionysios, Pan és Silenos: azaz Carissime, Lőrinc és én kissé körülnézhetnénk a mezei füvek illatát lehelő tarka szoknyák között.

Lőrinc fráter komoly fejbőlintással helyeselte a festő ötletét.

A szobrász azonban eképp nyilatkozott:

—Nekem már untig elég volt belőlük, kedves testvéreim. Kizárólag kőben, bronzban, fában és terrakottában szeretem a Sátán leányait. Menjetek és járjatok el hozzájuk, ha még örömet leltek hűtelen lelkük, korlátolt szellemük és romlásba kergető lehelletük forróságában. Nekem adjatok egy kupa vörösbort és egy szippantást a gvardián tubákjából.

És csöndesen elmélkedett, míg a pompás villányi bikavérből egyetlen csöpp ragyogott a butélia fenekén. Akkor Istennek ajánlotta lelkét, ledőlt a báránybőrre és elszenderedett ... Félig nyitott szája mosolyogva maradt.

XIII.

Julius végén megérkezett a gyüdi zárdába a bírósági irás, amely Dömötör János szobrászon a háromezer korona tőke és járulékai felől kereskedett. Végrehajtóval, foglalással, árveréssel fenyegetőzött a törvény. Kolduló barátok kolostorában végrehajtó: ez több volt, mint kellemetlenség. Erre példa nem volt a zárda évszázados történetében. A szerzetesek szíve megreszketett, mint nagy istencsapások idején. A katasztrófa okozójára magiszterek, kusztoszok, fráterek, kukták, ministránsok, kolduló terciáriusok oly megdöbbenéssel és félelemmel néztek, mint egy rablógyilkosra. Banaventura atya összehívta a rend tagjait, még Lőrinc frátert is odaültette a refektórium hosszú asztalának végére, hogy bölcs körültekintéssel megbeszéljék a teendőket. A gvardián magával hozta Assisi szent Ferenc regula primitíváját, amelyet III. Ince pápa 1210-ben megerősített. Ebből felolvasta az első fejezetet, amely az engedelmségről, szegénységről és szüzességről szólt. Rámutatott a negyedik fejezetre, amely megtiltja, hogy a rend tagjai pénzt fogadjanak el; figyelmeztetett a hatodikra, amely a magántulajdontól tiltja el a szerzeteseket, s fölolvasta a tizenegyediket, amely a világi személyekkel való érintkezést szabályozza. Mindezeket egybevetve, megkérdezte az atyákat, mi a véleményük a háromezer koronáról és járulékairól.

Anzelmus atya sötét szeméből villámokat szórva a körülülőkre, menydörgő hangon mutatott arra, hogy János testvérnek oly világi kötelezettségei vannak, amelyekkel ellentétbe jön a szent szegénység elveivel. El kell dönten, vajjon az általa készített kegyszerek, szobrok, olvasók, fadaragványok, feszületek a rend közös tulajdonát, a templom berendezését, avagy a művész egyéni sajátját teszik-e? Nézete szerint Dömötör Jánosnak attól a pillanattól kezdve, ahogy a rendház küszöbét átlépte, semmiféle tulajdona nem lehetett, az általa alkotott tárgyak a Szent Lélek birtokába mentek át, következésképpen neki magának semmije sincs, amire világi hatóságok rátehetnék a kezüket.

A bírósági felszólításnak ennél fogva ellenállunk,—menydörögte a prédikátor—szent javaink összegéből egy porszemet sem fogunk kiszolgáltatni a profánoknak.

—Ellenállunk!—kiáltották kórusban a magiszterek, akik megszokták Anzelmus atya szavait úgy fogadni, mint az isteni kinyilatkoztatást.

A gvárdián azonban szelíden megjegyezte:

—Igaz ugyan, hogy rendünk szent Ferenc Testamentumának szellemében irtózik minden világi vagyontól, pénz és érme, váltó, értékpapíros és adóslevél kezelésétől. Adót nem fizet, minthogy nem is szed adót hiveitől és jobbágyaitól. De nem tagadható, hogy szarvasmarháink, teherhordó szamarunk, igáslovunk, juhnyájunk és kecskecsordánk van, és a sajtot, túró, vaját pénzért árulja Lőrinc testvérünk, nem is szólva veteményeskertünk, borunk és dohányunk, ökreink és sertéseink áráról, amelyet készpénzben fizet a korcsmáros, a hentes, a kofa. Olvasóink és kegyszereink ellenében gyakorta veszünk el ércpénzt és váltóbancót, mert mi is pénzzel fizetünk a szabónak, aki reverendánkat, a bocskorosnak, aki saruinkat, és a gyolcsos tótnak, aki vászoningeinket szállítja. Itt tehát összezilálta az élet a szabályokat és figyelmeztetlek benneteket, testvéreim az Úrban, hogy már 1230-ban kénytelen volt IX. Gergely pápa elismerni, hogy a szent alapító intenciói az előírt szegénység körül gyakorlatilag keresztülvihetetlenek.

—Úgy van, keresztülvihetetlenek—bólintgattak megkönnyebbülten a magiszterek, akik eszükben tartván a szabályzatnak az engedelmességről szóló nyolcadik fejezetét, megadták magukat a gvárdián tekintélyének.

—Ellenemondok!—ugrott föl megbotránkozva és szent fölgerjedéssel a vikárius.—Ellenemondok a dekrétum ily értelmezésének. Hivatkozom V. Kelemen Exivi de Paradiso kezdetű zsinati határozatára, amely világosan kijelenti, hogy a rend maga sem bírhat vagyonnal, származott legyen az akár a tagok önkéntes adományozásából is. Az adományok sem válnak az ő tulajdonává, hanem a római egyház és a pápa rendelkezik azok fölött. A rendet legfőbb használat joga illeti meg, az is csak az usus arctus alapján.

—Úgy van, így írta V. Kelemen—zúgta rá visszhangosan az egész refektórium, mert megszokta, hogy ebéd alatt a prédikátor szavait az álmosan emésztő testvérek ajkain ismétlje.

—Ha kedves testvérem V. Kelemenre hivatkozik, én is az ő dekrétumával védem a magam igazságát —válaszolt halkán a gvárdián.—V. Kelemen mondja, hogy a kisebb testvérek nem kötelezhetők a szent írásban ajánlott szerzetesi fogadalmakra, hanem csak az engedelmesség, szüzesség és szegénység hármasságára, de még ezeket sem szabad nude et absolute értelmezni. Nagyon csodálnám, ha ezek után Anzelmus testvérünk, akiben a meggyőződés heve néha túlmegy a tekintélyek tiszteletén, megnyugvást nem találna abban, hogy némely világi dolgokat a béke kedvéért szeretnék elintézni. Mert jegyezzétek meg magatoknak az apostol szavait: egy lat béke többet ér egy mázsa igazságnál.

—Egy lat béke egy mázsa igazságnál—lelkendezett a szerzetesek kórusa és mindenki örült, hogy a gvárdián eszes diplomáciája megoldja a legkínosabb problémákat is.—Halljuk Bonaventura atya indítványát!

—Az én véleményem szerint kiadjuk a kész szobrászmunkákat s ha ennek értéke netalántán fedezi János testvérünk adósságát, bizvást lezárhatjuk e kellemetlen ügy aktáit.

—Felebbezek a provinciális miniszterhez,—heveskedett a prédikátor.—A templom és a zárda falai közül nem engedek egyetlen porszemet sem kiadatni, hacsak nem az üdvözülés, a megtisztulás, az enyhület és áldozat tulvilági céljaira.

—Nem engedjük, nem engedjük—harsant fel a magiszterek ajkán a tiltakozás, tudván azt, hogy a hitelesítő vikárius nagy becsben áll a provinciális miniszter előtt.

Anzelmus atya diadalmasan dörögte oda:

—Egyebekben pedig indítványozom, tiltsuk meg János testvérünknek, hogy a zárda falain belül tartózkodjék, nehogy végeszakadatlan összeütközéseknek és botrányoknak legyen okozójává.

Ekkor az asztal végén felállott fráter Lőrinc és mosolygós, kövér, piros-pozsgás arcát jámborul a gvárdián felé fordította.

—Beszélj fiam, Lőrinc—bátorította szeretetteljesen a gvárdián.—Az Isten néha az együgyűek száján át jelenti ki az ő szent akaratát.

Lőrinc nem értett a Testamentumhoz, pápai dekrétumhoz, zsinatok határozataihoz; világi dolgokban azonban jártas volt, mint elődei a középkorban, akik vásáros napokon ügyes-bajos kereskedők között mérték az igazságot; akik értettek az üzleti könyvek vezetéséhez, a pénzügyek megméréséhez, a súlyok, mértékek hitelesítéséhez, az árak, költségek, bérek, vámok és dézsmák

kiszámításához. Kalmárok voltak biz egykor a jámbor szerzetesek, felosztván maguk közt szép rendben az isteni és emberi dolgokat: Mária és Márta szerepét az Úr szolgálatában. Lőrinc fráter a Mártáét választotta. Nem szólt bele a gvárdián és vikárius magasan szárnyaló vitájába, ehelyett terrakottaszínű kámszája mély redői közül kihúzott négy darab gondosan összehajtott ezres bankjegyet és szépen kiterítette maga elé a refektórium asztalára.

—Ime a pénz,—szólt mosolyogva, mint egy ártatlan gonosztevő, aki nem ismeri a bűn nagyságát, amelyet elkövetett.

A szerzetesatyák arca elfehéredett és ajkuk reszketve mormogta az ördögűző imádságokat.

—Istentagadó, pogány és vámos!—kiáltott felháborodva a prédikátor vikárius.—Honnan vetted tömérdek kincset, elvetemült lator?

—A konyhakertből—felelt együgyűen a fráter. —Tíz esztendő alatt krajcárokból gyűjtöttem.

—A templom perselyébe kellett volna tenned—szólt rá szelíden a gvárdián.

—Jó helyre jut ez így is—felelte egyszerűen a terciárius.—Fráter Félix, aki az antikváriusok, kegyes-árusok és műkereskedők üzleteit csak úgy ismeri, mint én a gyűdi hetivásárokat, azt mondja, hogy máris kapnánk negyvenezer koronát a Dömötör-féle szobrocskákából, amelyek házunk és templomunk kincstárát gyarapítják. Én tehát kiváltom a Domine spectabilis adósleveleit és a többi a Szent Lélek sugallta bölcseségekre bízom.

Lőrinc fráter gyorsan elhagyta a termet, hogy valaki vissza ne téríthesse szándékától. Elszaladt a végrehajtóhoz és kiváltotta az adósleveleket.

A penitenciárius tizennégy napi bójtval sújtotta Lőrincet, amiért megszegte a szegénység fogadalmát. Anzelmus atya, aki dogmatikus és rettenthetetlen a nagy Assisi hagyományainak tiszteletében, nem volt engesztelhetetlen és irgalmasság nélkül való az együgyű vétkezőkkel szemben.

A gvárdián pedig maga köré gyűjtven alattvalóit, felment a szobrász cellájába, amely tágas és világos volt, mint egy atelier. Sorbaállította a szobrász munkáit, a művészettől és szentségtől szerafikus szépségben ragyogó műtárgyakat és egyenként megtekintvén, megsimogatván és becézgetvén azokat, magasztalta a Szentlelket, aki kiválasztott kedvenceinek értelme, képzelete s dolgos, ügyes ujjai által megnyilatkozni méltóztatik. És hangosan dicsérte Jánost és Isten további szeretetébe ajánlotta őt és művészetét.

Magában pedig így gondolkodott:

—Hogy pedig mindez megmaradt az Isten szolgálatára, a hívek épülésére, a bűnbánók és vezeklők elragadtatására itt e szentelt falak között, voltaképpen annak az együgyű szakácsnak, a tudatlan és parasztos Lőrinc fráternek köszönhetjük. Ha ő nem teszi félre a saláta, ugorka, zöldbab és ribiszke árát, istentelen kufárok hordják szét e kincseket, a rend elveszti büszkeségét, a művész elhagyja azilumát, visszamegy a profán élet csábításai közé és pénzért kénytelenítettvén dolgozni, valószínűleg mezitelen nőket és szerelemtől dühöngő fajtalan férfiak testét ábrázolja. Lőrinc fráter bűne mintha a Gondviselés kikutathatatlan akaratának állott volna szolgálatában. A bűn vesseje, lám, néha erényt virágoztat és az erény fáján megterem a bűn gyümölcse. Ki tudja, mi a különbség erény és bűn között, az isteni előrelátás és kegyelem magas nézőpontjáról?

Ezeket a gondolatokat jónak látta elhallgatni a testvérek előtt, akik csodálkozástól kimeredt szemmel bámulták a Lőrinc fráter konyhakertjéből kivirágzott Madonnákat, Benignákat, szenteket és szeráfokat.

XIV.

János testvér cellájában még éjfélkor is égett a petróleumlámpa. A szobrász, a képrestaurátor és Lőrinc barát pörkölt mandulát eszegettek és sűrűn hajtogatták a villányi vörössel töltött kancsókat, a gondosan lefüggönyözött ablakok mögött.

—Hiába, pénz nélkül e siralomvölgyében semmit sem lehet eligazítani—jegyezte meg szelíd dicsekvéssel a barát.

—Nekem már nincs szükségem ilyesmire—sóhajtott a képrestaurátor.—Ha megvan a borocskám, jó pipadohányom, burnótom, meleg csizmám, fűtött cellám, még a velencei patriárkával sem cserélek. Örülök a freskóknak és temperáknak, a nagy vásznaknak és miniatűr elefántcsontoknak, s amint javítgatom, tisztogatom azokat, sokkal inkább az enyéme, mint a tulajdonosáé. Az enyém a gyönyörűség, másé a gond; az enyém a siker, másé a verejték. Nekem nem kell a pénz; engem a jó Isten etet, mint a nászutasok a Márk-téri galambokat. Én vagyok a leggazdagabb ember a világban, mert jószágaimnak Assisi szent Ferenc a tisztartója.

A restaurátor arca furcsán vonaglott, mintha önmagát mosolyogta volna ki gúnyos jókedvében. A szobrász csendesen szívta pipáját és hálásan pillantgatott a kolduló barátára.

Amióta a háromezer koronás adóslevelet Lőrinc barát darabokra tépte, azzal együtt elszakadt az

utolsó kapcsolat is, mely Jánost e cifra, szövevényes és hazugságokkal teljes világhoz láncolta. Azóta mindig jókedvű volt és bizakodó. Sokat bolyongott az erdőben és tenyerével emelte szájához a források vizét. Nézte, hogy kél fel a nap s hogy húznak a darvak a mocsarak felett. Övig merült a vízben, mint a pákászok, rákot és apró halakat fogván a patakokban. Naphosszat figyelte, hogy köti kévébe a paraszt a gabonát, hogy dobálja a szekérre, hogy csépele ki a lelkét, hogy rakja zsákokba és hogy viszi ökörvonta, nyikorgós szekéren a malomba. A kovácsnál megpróbálta régi mesterségét. Mindenkit bámulatba ejtett, amint ölébe kapta a mázsás üllőt és meghordozta azt a műhely körül. Megpatkolta a zárda lovait s úgy csurgott homlokáról a verejték, oly harsányan nevetett és oly vidám mozdulatokkal dolgozott, mint a mámoros Hephaistos. Szakálla, bajusza megnőtt és sörényes haja lobogott a szélben. Műtermét majdnem elhanyagolta. Lelke a kovácsműhelyen keresztül, suhanc ifjúságán túl, csecsemőkorába fiatalodott vissza, amely szénakazal tetején, szérúskertben, tehénistállóban gyűjtötte az első benyomásokat. Apjának, Pálnak, nagyapjának, Andrásnak és azokon túl többi ősenek temperamentuma újramegduzzadt a véredényeiben s lassanként átítatta és egészen fölszívta a férfikor hangulatait. Kilökte a szervezetéből és ezzel együtt öntudatából is a bécsi, párisi, pesti életben rátapadt idegen és ellenszenves festőanyagot. Két-három hónap alatt visszafejlődött egyszerű, higgadt, közönyös, optimista paraszttá. Nap- és földimádó lett és érezte a háziállatok sorsával való közösséget.

—Sohasem lázadoztam a sorsom ellen. Boldoggá tettek a Hellmer-iskola ösztöndíjai és a párisi Grand Prix örömeire két napig ittam a Montmartre csapszékeiben. Van Roosen bárónó karjaiban sírtam a gyönyörűségtől és majd kiugrottam bőrből, amikor a zuglói-úti villát fölépítettem. A mindenségit neki, micsoda fából faragott ember vagyok én, hogy csak örvendezni tudok és semmin sem tudok elkeseredni? Balthazár barátom, Nóra, Vékony Andrásné, ha most itt teremne valamelyikük, bizony Isten megköszönném nekik, hogy idesegítettek a vizenyős gyüdi rétekre, a klostrom csendjébe és a szerzetesek izletes asztalához.

—Ez azért van Domine spectabilis, mert rendben van az emésztése—irigykedett fráter Lőrinc.—Csak volna az én helyemben. Nekem olyan szúrások járnak át a derekamat, hogy egy ökör is elbógné magát. A lábam ujjait kikezdte a köszvény és keresztcsontomban, olyan szaggatások vannak, mintha kutyák marcangolnák.

Lőrinc atya szaporán hörpöntgetett a borából, sűrűn hunyorgatott vörös szemhéjaival és mélabúsan sóhajtozott:

—Hja, hja, Domini spectabiles, könnyű önöknek az élet. De én teherhordó számara, igavonó barma vagyok a rendnek, céltáblája a falusi élceknek, papgazdasszonyok gorombaságainak, cselédek szemtelenségének, urak leereszkedésének, szolgák dölyfének, ingyenélők irigykedésének. Meguntam ám az életemet, Domini spectabiles.

—Nono—biztatta csendesen a szobrász és bort öntött a terciárius kupájába.

—Bizony, bizony—fohászodott amaz.—Én tizenkét éves korom óta eszem Szent Ferenc kenyerét. Harangozó, ministráns gyerek, számárhajcsár, csizma-tisztító, szeméttakarító szerepében kezdtem s csaknem harminc esztendő kellett ahhoz, hogy az Isten idáig vigye föl a sorsomat, ahol mostan állok, Domini spectabiles. Anyát, apát, gyermeket, testvért nem ismertem, csak a másét, pedig család nélkül nem ér az élet semmit.

—No, no—dörmögött a szobrász.

—Tudja Isten, unom már ezt a klostromot.

—Csendes, kényelmes, nyugodt élet pedig—vélekedett amaz.

—Akárcsak a temetőben.

—Biztos menedék.

—Mint a sirhalom.

—Gondtalan kenyér.

—Mint az áristomban.

—No, no.

Mind a hárman sóhajtottak. Ittak. A barát szemei megtellettek könnyel.

—Vallani akarok, Domini spectabiles.

—Mi baj van, Lőrinc?

—A négyezer koronáról.

—Magának gyűjtötte, úgy-e?—találta ki hirtelen a képjavító.

A vörös terciárius intett a fejével.

—Meg akartam házasodni—nyögte ki keservesen. —Nem élet ez a barátélet. Én nem vagyok tudós pap, művész-organista, prédikátor, hittérítő. Ego non sum vocatus. Én családot, feleséget, gyereket szeretnék. Lám, Jézus Krisztus Urunknak is volt családja. Ácsok voltak. Mária font a sarokban, József a szálfákat fűrészelte, a kis Jézus ott játszott a fűrészporban. Erre vágyik az én lelkem, uraim.

Kis időre elhallgattak. Csendben ropogtatták a pörkölt mandulát, amely oly hatalmasan kívántatja az italt.

Fráter Félix egyszerre föluggott, odábrúgott egy készülő szobrot és öklével az asztalra ütött.

—Mit tudtok ti az élet nyomorúságáról!—kiáltotta hadonászva.—Az én szemeim előtt mindig egy tucat szunyog röpdös s ne adj Isten, hogy hajnal előtt le tudnám hunyni a szememet. Nem igaz az, amit előbb beszéltem. Nemcsak a velencei pátriárkával, de egy utcasarki gesztenyeáruval is cserélnék, ha csak egy jó órám volna naponként és egyetlenegyszer el tudnék aludni, mint a barmok, naplemente után. Ha fekszem, futni szeretnék, ha dolgozom, aludni jön kedvem, ha Raguzában vagyok, Gyúdre vágyakozom, itt majd megbolondulok a tenger után való epekedésben, ha asszonyt ölelek, utána majd megfojt a csömör, ha templomban ülök, korcsmába kívánczok, korcsmában felbőszít a részegek fecsegése, évek óta mindig azzal fekszem, hogy éjjel elvágja valaki a torkomat. Munkaközben félek, hogy leszakad alattam az állvány, ha lenézek s mélybe, fölkaivarodik a gyomrom, ha hanyattfekve javítom a mennyezet freskóit, úgy érzem, hogy rámszakad a kupola. Néha megesküdnék rá, hogy tele van vízzel a gyomrom, vérrel a tüdőm, röpködő, verekedő szunyoggal az agyam, pióccával a torkom, szeretném látni azt az embert, aki kibírja így három hónapnál tovább! Biztos, hogy egyszer elvágom a nyakamat.

—Nincs rendben az emésztése, uram—vélekedett a barát.—Igyék minden reggel ezerjófű teát, evés előtt kortyogtatva, közben egy rózsafüzér tizedet mondván el félhangosan.

—Fráter Félix közönséges nyavalyás, neuraszténiás ember, hangyák mászkálnak az agyában, ha valaki családi örömről suttog a fülébe—gondolta magában sajnálkozással a szobrász.

—No, no,—csendesítette az izgatott képviselőt—mindnyájunknak megvan a maga nyavalyája.

Fráter Félix lecsendesedett, de gúnyosan és megvetőleg nevetett.

—Mit tudtok ti az élet nyomorúságáról?

És fenhéjazó arccal nézett körül, mintha szeretné látni azt az elbizakodott fickót, aki versenyre mer vele kiállni rejtett bánatokban és titkos gyötrelmek terén.

Aztán újra ittak, frissen megtömték pipájukat és lábukat rázogatták zavarukban. Lőrinc végül nekibátorodott:

—Szeretnék egy vityillót valahol Mohácson, a Duna partján, az udvaron öreg terebélyes diófát, amelyről ősszel gyerek veri le hosszú póznával a gyümölcsöt. Legyen ott egy erős, egészséges, gömbölyű vállu asszony, térdig feltúrva a szoknyája, ahogy a malacoknak korpás moslékot visz csöpögő dézsában. Mellette tipegjen egy vöröshaju kölyök, gömbölyű és ólábu, mint az apja, nagyobbacska leány, teringettét, hadd jöjjenek a gyerekek, mint az orgonasípok, az egyiket hívják nagyapámról Péternek, a másikat apámról ...

— ... Pálnak, a harmadikat anyámról Klementinának, a negyediket az asszonyról Nórának—folytatta önfeledten a szobrász és mámoros szemeivel a pipa füstjén keresztül látta a dunaparti fehér ateliert, a tyukokat, ahogy a szemétkben kapirgálnak és az Odyssea nimfáit, Kalipszot, Kirkét, Pénélopét, ahogy kigömbölyödnek és kilépnek a nagy hasáb márványtömegekből. A barát nagyot nézett és megrázta a fejét.

—Nem, a kislányt Zsuzsinak hívnák majd az édesanyja után. Mert Zsuzsannának hívják az özvegy asszonyt, két gyermekkel. Az ura korcsmáros volt az istenadta. Én is korcsmát nyitottam volna, ha ...

—Ha oda nem adta volna a négyezer koronát a végrehajtónak.

Mind a hárman elhallgattak. A szobrász azt gondolta, hogy lám milyen egyformák a parasztok. Mind házat akar malacokkal és feleséget gyerekekkel. Fráter Félix egy raguzai ostéria pincérlányára gondolt, aki olyan szép volt, mint Leonardo da Vinci édesanyja, Katarina. Minden paraszt összetalálkozik a vágyak délibábos országútján. Különbség csak annyi, hogy az egyik innen van, a másik már tülelt a kiábránduláson. A vörös barát arcán végigpergett az elérzékenyedés és alkoholtámor könnye.

—Most kezdhetem előlről Domine spectabilis. A gyerekek kedvéért.

És késő éjszakáig beszélgettek a gyermekekről, akik sohasem fognak megszületni.

*

Másnap Fráter Félix, a képrestaurátor nem jelent meg a refektóriumban. Hiába várták ebédre, vacsorára, éjjeli nyugovóra.

Harmadnap Lőrinc megtalálta azt a fuvarost, aki a festőt Eszékre vitte a vasuti állomásra.

—Elinált a piktor,—híresztelte a barát—mintha rájött volna a bolondóra, úgy hajkurászott a faluban valakit, aki elszállítsa a hazája felé. Útközben azt mondta a fuvarosnak, hogy siet haza Raguzába, mert vasárnap lesz az esküvője. Valószínűleg megbolondult szegény a festék, tojássárga, terpentín, firneisz, kőpor és petroleum szagától.

Bonaventura atya föltette magában, hogy imáiban meg fog emlékezni meghibbant agyu testvéréről. Péter Anzelmus ebéd alatt a refektóriumban kemény beszédet mondott a Sátán hatalmáról, amely néha kiragad egyet-egyét az Úr jámbor nyájából és vad rengetegebbe,

ingoványos mocsarakra úzi.

Fráter Lőrinc, miután behozta a falu ajándékait, a tojást, csirkét és malacokat, este besompolygott a szobrász cellájába.

—Ne higye ám Domine spectabilis, hogy megbolondult volna a piktor, öregségünkre meleg fészket építeni, asszonnyal, gyerekekkel, unokával játszózni s ha már nem élhetünk örökké, az ő kezüket fogva várni a halál barátságos közeledését ... nem bolondság az, Domine spectabilis.

XV.

Ettől kezdve mindenben rosszra fordult Dömötör körül az élet. Hiába volt ő maga elégedett és jókedvű, hiába fogta meg újból a mintázófa, véső és kalapács nyelét, hiába faragta a zárda számára a leggyönyörűbb Madonnákat, napról-napra sötétebb lett a páterek hangulata. Az újságok komoly veszedelmeket jósoltak. A királyok és országló hatalmasságok, miniszterek és követek között megbomlott a barátság. A nemzetek egymás ellen fenekedtek. Az Isten békéje, amely a jólét, nyugalom, kényelem és nyájas egyetértés áldásaihoz szoktatta az embereket, több évtizedes jámbor uralkodás után meginogni látszott. Eleinte merényletekről szóltak a hírek. Aztán keményhangu levélváltásokat jelentettek: császárok és miniszterek haragos fenyegetéseit. Végül behívták a rezervistákat. A népek megmozdultak, mint megháborodott sündisznók és felborzolták szuronyos hátukat. A püspök ráírt a szerzetesekre, hogy a templomban dicsőítsék a háborút és buzdítsák a híveket: ragadjanak fegyvert a haza védelmére. A parasztok káromkodtak, szidták az ellenséget, fiaikat szekéren vitték a városba, nagyokat ittak, éltették a királyt és megverték az asszonyt, aki siratta a magzatát. Később híre jött az első puska lövésnek. A Duna és a Dráva partján kezdődött el a háború.

Páter Bonaventura még többet imádkozott, mint azelőtt.

A vikárius dörgő hangon hirdette a szószékről, hogy mindez azért van, mert az emberiség elfordult isteni Atyjától és a fényűző, tobzódó, bujálkodó, felfuvalkodott és lázadó Sátán szolgálatába állott. Öldöklést, pusztulást, dögvészt és földrengést jósolt és még az eddigieknél is keményebb penitenciát rótt a vezeklőkre. Ám a fiatalokat ő is harcra küldte, hivatkozván az Assisi példájára, aki ifjú korában maga is kardot rántott és vitézül harcolt hazája védelmében.

Lőrinc testvér azt ajánlotta, hogy töltsék meg a magtárakat, az éléskamrát, a pincét és a padlásokat.

—Háborúra éhség és nyomorúság következik és nem árt ha aranypénzt gyűjtünk a szegények kincstárában.

Dömötör János szomorúan állapította meg, hogy semmisen sikerül az embernek ezen a nyomorult világon. Milyen szép lett volna időtlen-időig csendben, békességben farigcsálni körtefa Madonnáit—s lám most összezavarodott, sarkából kifordult, tótágast áll, dühöng és tajtézik körülötte minden és egész nap síró-rívó asszonyokat, hencegő rekrutákat, részeg huszárokat, káromkodó sebesülteket és jajveszékélő menekülteket kell hallgatnia.

A háború nagy ujjongással, síppal, dobbal, zeneszóval kezdődött, de csakhamar belefűt az ijedség és eszeveszett rémület túlzásaiba. A sebesültek elmondták, hogy az ellenség tizszeres nagy túlerővel támad; temérdek ágyuja okádja a halált és égő, kénköves tűzeső irtja a hadsorokat. A vad rác hordák semmiféle emberi és isteni törvényt nem respektálnak. A foglyoknak lenyúzzák a bőrt, tűzzel-vassal sütögetik, megcsonkítva fára akasztják, darabokra vagdalják, vagy elevenen eltemetik őket. Hiába irtak az újságok győzelmeiktől mámoros büszke cikkeket, a menekültek vesztés; csatákról, vérbefojtott támadásokról, emberevő fenevadakról és felperzselt falvakról beszéltek. A népeket, akiket nem győznek felkoncolni, rabszíjra fűzik, teherhordó baromnak használják, messze zord hegyek, járhatatlan rengetegek belsejébe hurcolják.

Az egész falu reszketett, álmatlan éjszakákon körmeneteket jártak a fiaikat sirató anyák, az özvegyen maradt menyecskék és apátlan, csavargókká vált gyenge gyermekek. A kolostorban kórházat állítottak fel, a barátok kötözték, kenték, mosogatták a megcsonkult katonákat; a gvárdiánnak az ezredorvos parancsolt, Lőrincnek a manipuláns őrmester és Dömötör János a szamarak hajcsárává lett, serényen szállítván a vizet az égő ínyű, beteg katonáknak.

János szívéből még ez sem tudta kiűzni az egykedvűséget és nyájasságot. Szokása szerint csak az első pillanatban érzett némi bosszankodást; hamarosan rájött, hogy egyre megy, mi történik az ember körül, egyedül az lévén fontos, hogy mindenben megtaláljuk lelkünk igénytelen szórakozását.

—Lám, rosszabbul is történhetett volna. Például jöhetett volna a háború egy évtizeddel előbb. Bevonultam volna, éheztem, fáztam, dideregtem, verejtékeztem volna a halál szolgálatában. Srapnel roncsolja szét jobb karomat és soha többé nem nyúlhatok agyagmodelljeimhez és mintázó-szerszámaimhoz.

Erre a gondolatra összerázkódott. Mert szerette ugyan a hazáját s gyűlölte az ellenségét, de nem tartotta szükségesnek, hogy önmaga előtt eltagadja félelmét a testi fájalmaktól, az elnyomorodástól, a tehetetlenségtől és a haláltól. Utálta a vért és a szenvedést, mert nagyon

egészséges volt a szíve, husa, idegrendszere. Semmi szépet nem talált a szenvedésben, mert bőségesen és egyszerűen tudta élvezni az örömeiket. Sajnálta volna itthagyni a pipáját, boroskancsóját és Lőrinc testvér pompás mártásait. Őszintén megvallotta: nagyon kíváncsi arra, hogyan végződik ez a háború. Arra is kíváncsi volt—és nem titkolta—milyen lesz a termés jövő esztendőre. Egy éppen most megkezdett domborművét is nagyon szeretné befejezni. Az újságot is jobban megszokta, mint valaha. Néhány könyv is eszébe jutott, amelyeket feltétlenül ki kellene még olvasnia. Sőt—de már erre maga is megdöbbsent—kezdte belátni, hogy igaza van Lőrinc fráter egyszerű eszejárásának. Nem kell éppen holtig ittmaradni a zárdában s ha egyszer éppen kedve kerekedik, szépen elbúcsuzik a gvardiántól, kényelmesen leutazik Olaszországba és újból alaposan megnézi Donatello Dávidját, János apostol felségesen jámbor képmását, Michelangelo Mózesét és Ghiberti firenzei lovasszobrát. A háborút tehát szépen kívárja itt az Istentől védett vastag, hűvös falak között. Aztán majd újra belenéz a meleg, aranyos, illatos Élet szivárványos szemébe.

És esténként az ő gladiatori teste izomzatán, oroszláni idegrendszerének acélos szövédéjén keresztül a nyugalom és derű, jólét és boldog reménykedés, édes biztonság érzése zsibbadt s úgy hajtotta le fejét báránybőr bundájára, mint a gyermek az ő édesanyja ölébe.

*

Történt azonban egy szép napon, hogy halkán gördülő, nehéz fekete hintó állott meg a zárdá kapujában s egy lefátyolozott, előkelő hölgy kért bebocsáttatást. Van Roosen bárónó volt, a szobrász felesége.

Dömötör János egész testében pokoli félelmeket érzett. Asszony-ember nem tehetette lábát a kolostorba, tehát János a templom előtt, lombjukat hullató öreg hársfák alatt beszélgetett a feleségével. Van Roosen Herta megfogta a kezét és a szobrászt maga mellé ültette egy kőpadra, melyet simára és fényesre koptattak a zarándokok.

—János, a Boldogságos Szűzre esküszöm, nem tudok élni a te szerelmed nélkül. Elég volt a dacos, önkínzó és kegyetlen árvaságból nekem is és úgy hiszem, te neked is, János. Tudd meg, hogy jobban, szebben, tisztábban szeretlek, mint valaha. Elfelejtettem mindent, amit vétkezted ellenem és csak arra emlékszem, hogy milyen tökéletes és elragadó boldogságot adottál. Ime, letérdelek előtted és imádkozom hozzád. Te voltál az első, akit szerettem, aki megtanított a szerelem édességére és te vagy az utolsó férfi, akit kívánok, akiért szenvedni és meghalni is tudnék. Irtózom attól a gondolattól, hogy más férfi érintse a testemet, de a te szerelmedben elmerülni: ez ma is egyetlen illúziója életemnek. Azt nem mondom, hogy csak a tied voltam, János. Te a második férjem vagy s az embernek kötelességei is vannak. De arra esküszöm, hogy úgy, mint a tied, senkié sem voltam. Ebben te voltál az első és az utolsó. Ez az, amiért te nekem testileg is egyetlen vagy az életemben. Boldog vagyok, hogy ezt neked tartogathattam. Az egész lelkem a tiéd, s amikor te mindent elvettél tőlem, én mégis a tiéd maradtam egészen. Te nem vagy az enyém, azt tudom. Arról volt szó, hogy válassz és te nem engem választottál. Én senkié sem vagyok, csak a tied. Én is választottam és téged választottalak. Te rendelkezhetsz velem, mint a tulajdonoddal. Mindenkit megérdemelsz, mert én szeretni tudtalak és csak téged tudtalak szeretni és sohasem tudlak nem szeretni, drága szerelmem.

Van Roosen bárónó még szebb volt, mint valaha. A délutáni napsugár aranyos fürdőjében átlátszó bőre úgy ragyogott, mint a pároszi márvány. Nagy kék szeméből egy alexandriai hetéra csábítása lövelt, s ahogy belenézett János szemébe, hátborzongató intimitások kéjére emlékeztette őt. Mindenki beleszédült volna ebbe a felséges, gyönyörű kéregetőbe.

János ijedten védekezett.

—Jobb így, kedves Herta. Nyugodjék bele, aszszonyom. Ápolja ön is a sebesülteket, állítson fel kórházat és szolgálja az Istent és a szenvedőket.

—Nem, János!—fakadt ki az asszony.—Nekem elég volt a magam szenvedéseiből. Vissza akarok menni Hollandiába. Itt van az útlevelelünk. A tenger partján, Scheveningen mellett, a kastély északi szárnyán hatalmas atelier vár rád, melynek ablakain keresztül a szelid vízre látni, lomha szürke folyam torkolatával, a mocsaras deltával, Ruisdael cölöpzetével. Az ablakon néha beszél a szélvihar, amint vöröses hullámokat és opálos fényű tajtékot csap a fekete cölöpökhöz. A házad körül erdő van, amely felfogja a viharok erejét és megköti az ibolyaszín visszfényű agyagos talajt. A parkban kis kert házikók várják délutáni álmodozásainkat, ahol szeretni fogjuk egymást, miközben az egész világ vonaglik, szenved, vért izzad és átkozódik. Tudom, szereted a szelid tekintetű teheneket, amelyek modellt állottak Hobbémának, Van Ostadenak, Teniersnek; szép kis istállót építtettem a major végén fayence kövezettel és parkett gyalogjáróval. A teteje piros, a homlokzata fehér és rózsaszínre égetett porcellán és csillog a szürke, nedves levegőben. Gyere, János, a Rembrandtok és Van Eyckek házájába, Quentin Massys kékszemű, ábrándos leányai közé, akikhez én is tartozom. Hatalmas, mennyei szépségű szobrokat fogsz mintázni és nem törődsz a háborúval, mint Leonardo da Vinci, mikor a Sforzát megmintázta. Te vagy a legnagyobb művésze a századnak, azt akarom, hogy legboldogabb férfias te légy a korodnak. Nem szeretsz, János?

—Madame, nekem elég volt a szerelemből.

Van Roosen bárónó megesküdött, hogy addig el nem hagyja kocsiját, amíg János nem tér meg az ő karjai közé.

—Mi lesz a szobraiddal, amelyeket még meg nem alkottál, amelyek még agyad lángoló

lelkesezésében, szíved forró ellágyulásában, álmaid vízióiban élnek? Ha engem nem szeretsz, szeresd a művészetet, a dicsőséget, az égi mámort, amelyet az alkotás ad neked.

—Elég volt, Madame, a művészetből is.

—Itt nyomoruság, zaklatás, betegség, éhség, dühöngés vár reád. Itt elpusztul minden, csavargó léssz egy koldus-országban és mindenki elfelejt, a nevedet betemeti a szegény, a vér és a szegénység iszapja.

—Jó itt, a szerzetesek között.

—Erővel foglak kényszeríteni. Botrányt csapok, belopódom a kolostorba és bebujok az ágyadba.

—Zárva van a cellám, asszonyom.

—Az ajtód elé fekszem és tizenkét katona nem tud elhurcolni a szobád küszöbéről.

Van Roosen bárónó odadobta magát a szobrász mellére és őrjöngve csókolta a nyakát.

—A boldogság, a csend, a fény, az emberek hódolata, a történelem minden dicsősége várakozik rád az oldalamon, ha jössz.

—És ha nem megyek?—kérdezte megrökönyödve a szobrász.

—Akkor megölöm magamat itt a zárda kapujában.

Dömötör ismerte az ő feleségét. Tudta, hogy ez az asszony nem tágít az ő akaratából.

—Így lett a feleségem,—tünődött megszeppenve —így hagyott el engem és így fog meg másodszor is, ha nem leszek ravasz és óvatos. Erővel nem bírok vele, itt furfangra van szükség, a teremtésit, másképp örökre elvesztem.

Gondolkozott egy kicsit, aztán sóhajtva megszólalt.

—Legyen, ahogy akarja, asszonyom.

A bárónó szeméből kicsordult a könny.

—Szeretsz?

—Szeretlek.

—Jössz velem?

—Megyek.

—Most?

—Holnap, hajnalban Madame.

—Miért nem e pillanatban?

János az égre mutatott

—Már leszállt az este. Nem tudjuk az utat. Korhadtak a hidak. Szélvihar kerekedik és mindjárt szakad az eső. Ön is álmos és fáradt, asszonyom. Menjen nyugodtan a szállóba, Lőrinc barát majd elrendezi az éjjeli nyugodalmát. Lőrinc barátot becsülje meg Madame. Ő az én leghívebb testvérem. Úgy-e megengedi, hogy rendelkezem a pénzével, hiszen most már megint férj és feleség vagyunk. Lőrincnek adjon négyezer koronát, ennyivel tartozom neki. Ki akar lépni a zárdából és feleségül veszi a korcsmárosnét. Boldoggá akarom tenni hűséges bajtársamat.

Van Roosen bárónó szeméből a bizalom és hála vidámsága ragyogott. Magához intette a terciáriust és négy darab ezrest csusztatott a markába.

—Monsieur Dömötör köszöni a kölcsönt. Vegye feleségül a korcsmárosnét. Üdvözlöm a menyasszonyát.

Lőrinc keserűen nevetett.

—Késő. Megszökött a bestia egy tűzérőrmesterrel.

A bárónó nem is hallotta ezt, annyira tele volt a maga boldogságával. Beült a kocsijába.

—Adieu szerelmem, holnap a viszontlátásra, János.

Lőrinc testvér felkapaszkodott a bakra, a kocsi elrobogott.

János pedig éjszaka, csillagtalan, felhős, szeles, zivatarra hajló, hideg őszi időben kiszökött a kolostorból és nekivágott a siklósi hegyeknek, maga, egyedül. Ahogy a hegy taraján megpillantotta a pécsi bazilikát, hálát adott a Mindenhatónak, hogy sikerült megugrania a bárónó szerelme elől.

Másnap rövidre vágatván haját, borotvált képpel, kifent bajusszal, csillogó szemmel, piros-pozsgás, rózsás mosolygással, fiatalosan, mint egy rekruta, odaállt a sorozóbizottság elé.

A katonák elálmélkodtak herakleszi termetének ereje és szépsége láttára.

—Ezért aztán kár volna, ha egy buta golyó leterítené.

—Nem félek én a golyótól,—mosolygott a szobrász titokzatosan, az olyan ember bölcs elszántságával, akinek két rossz között kell választania és elég esze van ahhoz, hogy kikerülje a nagyobbikat.

—Sors bona, nihil aliud—tette hozzá kissé elgondolkozva.

SURÁNYI MIKLÓS
KÖNYVEI
Domoszlay László. Regény
Floriche. Regény.
Kantate. Regény.
A szent hegy. Regény.
2. kiadás
A trianoni páva. Regény.
3. kiadás
Singer és Wolfner kiadásai

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK A MESTER ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in

the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive

Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."

- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any

Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.